

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PSYCHOLOGIE**

**NEUROTICISMUS JAKO FAKTOR SCHOPNOSTI
SEBEPŘESAHU V POJETÍ V. E. FRANKLA**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dana Stanková

Specializace v pedagogice: Psychologie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracoval(a) samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 2014

.....
vlastnoruční podpis

Mé upřímné poděkování patří paní Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za její odborné vedení, ochotu, cenné rady a trpělivost, kterou mi věnovala při zpracování bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří se zúčastnili psychodiagnostického měření a poskytli mi údaje ke zpracování výzkumu.

Stanková Dana

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINAL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE

OBSAH

ÚVOD	2
1 TEORETICKÁ ČÁST	3
1.1 PŘEHLEDOVÁ STUDIE	3
1.2 FILOZOFICKÉ POZADÍ LOGOTERAPIE	7
1.3 LOGOTERAPIE A EXISTENCIÁLNÍ ANALÝZA.....	13
1.3.1 <i>Existenciální antropologie</i>	14
1.3.2 <i>Hledání smyslu</i>	15
1.3.3 <i>Existenciální vákuum</i>	20
1.4 SEBEPŘESAHA	21
1.5 LIDSKÉ PROŽÍVÁNÍ	24
1.6 NEUROTICISMUS	27
1.6.1 <i>Typy vyšší nervové soustavy</i>	28
1.6.2 <i>Rysy osobnosti</i>	30
2 PRAKTICKÁ ČÁST	32
2.1 CÍL A DESIGN VÝZKUMU	32
2.2 POPIS VZORKU RESPONDENTŮ.....	33
2.3 POPIS METOD	34
2.3.1 <i>Metoda sběru dat</i>	34
2.3.2 <i>Vyhodnocovací metody</i>	38
2.4 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ.....	39
2.5 VERIFIKACE STANOVENÝCH HYPOTÉZ A ODPOVĚDÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	41
ZÁVĚR.....	43
RESUMÉ	44
SEZNAM LITERATURY	46
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	52

ÚVOD

Téma „Neuroticismus jako Faktor schopnosti sebepřesahu v pojetí V. E. Frankla“ jsem si zvolila z několika důvodů. V první řadě se jednalo o osobní důvody a velký obdiv Viktora Emanuela (Emila) Frankla. Tento výjimečný člověk za svého života prožil hodně strasti a utrpení. Přestože prošel těžkými časy v několika koncentračních táborech a přišel o zbytek celé své židovské rodiny, dokázal i právě v těchto situacích najít smysl. A tento smysl napomáhal objevit i jiným vězňům a následně svým pacientům.

V práci se budeme zabývat především jeho teoretickou koncepcí, kterou nazval existenciální analýza. Myslím si, že v dnešní době se jedná o velmi plodné téma. Současnost přináší nadmíru existenciálního vákuu, které vzniká jako vedlejší produkt našeho honu za mocí a osobní důležitostí. Tomuto vákuu je vlastní právě neuroticismus. Naopak sebepřesah by mohl být tou cestou, která napomůže nalezení jak osobního tak kolektivního smyslu.

Existenciální analýza i sebepřesah jako takový nesou silný nádech spirituality. Jako kontrast zařadíme do práce pojednání o neuroticismu z čistě objektivního neurologického hlediska. V praktické části se zaměříme na vztah mezi Neuroticismem a sebepřesahem. Pokusíme se o určení tohoto vztahu a zjistíme, jak se tyto faktory ovlivňují.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 PŘEHLEDOVÁ STUDIE

Cílem této kapitoly je představit některé výzkumy zaměřené na stejné téma, popř. téma tomu našemu blízké. Pro zpracování přehledové studie bylo využito odborných článků a studií umístěných v internetové databázi Ebsco. Pozornost se zejména upínala ke klíčovým slovům *neuroticism* a *self – transcendence*, později také *k lohoterapy*, *will to meaning*, *frankl* nebo *big five*.

Nalezené výsledky byly, kromě jednoho českého, v anglickém jazyce. Jedná se o výzkumy a teoretické články z období let 2010 až 2014. Výjimku tvoří článek z roku 2008. Ve studiích byla nalezena přímá i nepřímá souvislost k proměnným našeho vlastního výzkumu (sebepřesah a neuroticismus).

Nejprve jsme se zaměřili na výzkumy týkající se pouze neuroticismu. Velmi zajímavým výzkumem je ten Bernadetty Izydorczykové z polské univerzity v Katowicích. Nese titul *Neuroticism and compulsive overeating* (Neuroticismus a kompulzivní přejídání).

Hlavním cílem této práce bylo odborné srovnání úrovně neuroticismu a úzkosti u žen trpících přejídáním a také této úrovně u žen, které nemají s poruchou příjmu potravy co dočinění.

Autorka jako psychometrickou metodu pro měření neuroticismu použila Eysenckův osobnostní dotazník. Pro měření úzkosti využila Spielbergerův dotazník STAI a to jak část pro měření úzkosti jako stavu (STAI-I), tak i tu, kde se úzkost měří jako rys (STAI-II). Data dále statisticky zpracovávala.

Výsledky potvrdily zvýšenou míru neuroticismu a úzkosti u zkoumaných žen. Ženy s poruchou příjmu potravy vykazovaly vyšší míru neuroticismu, emoční nestabilitu. Na rozdíl od žen, které touto poruchou netrpí. Zajímavé je popření vztahu úzkosti a nadměrného přejídání. Dá se říci, že silně neurotické ženy často reagují na emocionální podněty a stres psychosomatickou reakcí - potřebou přejídání. (Izydorczyk, *Neuroticism and compulsive overeating*, 2012, s. 5 – 13 [online])

Dalším, na neuroticismus zaměřeným, výzkumem je *The prevalence of tinnitus and the relationship with neuroticism in a middle-aged uk population* (Výskyt tinnitu a jeho vztah s neuroticismem u střední populace ve Velké Británii).

Tímto vztahem se zabývali autoři působící na britských univerzitách. Byli to Abby McCormack, Mark Edmondson-Jones, Heather Fortnum, Piers Dawes, Hugh Middleton, Kevin J. Munro a David R. Moore.

Zabývali se tinnitem, jakožto jevem ovlivněným faktory osobnosti, zejména neuroticismem. Výzkumným cílem je zjištění přesných vztahů mezi těmito dvěma proměnnými, a to u populace v rozmezí 40 - 69 let. Pro vlastní výzkum byla použita data více než 500 000 respondentů.

Za metodu sběru dat byl opět využit Eysenckův dotazník osobnosti a k vyjádření vztahu autoři využili regresní analýzu.

Ukázalo se, že výskyt tinnitu je výrazně vyšší u mužů než u žen a zvyšuje se věkem. Dále byla potvrzena výzkumná otázka. Neuroticismus byl identifikován jako předpoklad tinnitu. U jedinců s vyšší úrovní neuroticismu je více pravděpodobné, že budou mít problém s tímto obtěžujícím hučením v uších (McCormack, Edmondson-Jones, Fortnum, Dawes, Middleton, Munro, Moore, *The prevalence of tinnitus and the relationship with neuroticism in a middle-aged uk population*, 2014, s. 56 – 60 [online]).

Následující část kapitoly je zaměřená na stěžejní témata logoterapie, a také na přirozený vztah neuroticismu a existenciálního vakuua. Toto vákuum je chápáno jako ztráta nebo nenalézání smyslu v životě, pro kterou je neuroticismus typickým symptomem.

V roce 2008 byla vydaná úvaha *Our crisis of meaning* (Naše krize smyslu), jejímž autorem je Alex Pattakros Ph.D.. Úvaha pojednává o naší současnosti. Zabývá se smyslem života a tedy i neuroticismem, který můžeme chápat jako předpoklad noogení neurozy. Autor vypovídá o dnešní době, jako o tisíciletí, které je plné existenciálního vakuua.

V dnešní době jsme ohroženi například pracovním stresem a vysokou mírou agresivity. Ta se dokonce, podle pojednání jedné studie, u dětí chápe jako populární a žádaná. Nové tisíciletí nám také přineslo nové druhy návykového chování (spojené s nákupy, telekomunikací, workoholismem, hraním hazardních her a sexuálními závislostmi).

Dle autora naše prognóza je i není příznivá. Honba za mocí a potěšením, což je příznačné pro moderní svět, prohlubuje krizi. Čínský význam slova krize však znamená

příležitost, jak autor uvádí. Stojíme tedy na jakémisi odrazovém můstku a třeba jednou dojdeme osvícení (Pattakros, Our crisis of mening, 2008, s. 43 – 44 [online]).

Další bádání přineslo poznání v souvislosti se sebepřesahem. Výzkum s názvem *Self-transcendence as a measurable transpersonal construct* (Sebepřesah jako měřitelný transpersonální konstrukt) provedl Albert Garcia-Romeau, M.A..

Cílem této práce bylo předložit koherentní úvahu zaměřenou na sebepřesah. A především založit se o přijmutí škály sebepřesahu v dotazníku TCI. Také určit sebepřesah jako měřitelný transpersonální konstrukt s pozorovatelnými a platnými znaky.

V úvodu se autor mimo jiné zabývá definováním sebepřesahu z hlediska různých teorií-zmiňuje především určení A. Maslowa a právě Viktora Emanuela (Emila) Frankla (Sebepřesah jako součást hledání smyslu, vůle ke smyslu). Souhrnně pak tento termín vymezuje jako proces expanze (rozpínání, rozšiřování, růstu) nebo jako pohyb skrze své vlastní hranice. Termín lze také chápat jako výsledek těchto shrnutí. Také se zabývá popisem a rozbohem dotazníku TCI, který slouží k určení a posouzení temperamentu a charakteru.

V závěru uvádí přínos testování pomocí TCI škály sebepřesahu. Autor tvrdí, že data z různých oborů pomohla zhmotnit konstrukci a určit provázanost s různými faktory, včetně neurotransmitterů, genetikou, neuroanatomii, stárnutím a také náboženstvím a kulturními rozdíly.

Hlavním zjištěním bylo, že touto Self-transcendence škálou je opravdu možné validně měřit. Dokonce její pomocí můžeme osvětlit některé problematické jevy. Zahrnutí smíšených metodik by mohlo být navíc užitečné při posuzování účastníků, kteří sami prožili/prožívají sebepřesah.

Autor považuje za velmi důležité pokračovat v zapojení více oborů a podporovat tak integraci různých definic sebepřesahu a přispět tak k celkovému pochopení tohoto konstruktu (Garcia-Romeau, 2010, *Self-transcendence as a measurable transpersonal construct*, s. 26 – 47 [online]).

The effect of self-transcendence on depression in cognitively intact nursing home patients (Vliv sebepřesahu na deprese u pacientů v kognitivně intaktním pečovatelském domě) od Görilla Haugena a Siw Tone Innstrand z centra pro podporu zdraví a rozvoje v Norsku.

Cílem bylo otestovat vliv sebepřesahu na deprese. Cílovou skupinou se stali pacienti zejména starší populace, u které jsou deprese nejvíce fregmentovanou poruchou.

Údajně je u těchto pacientů výskyt deprese až čtyřikrát vyšší. To autory vedlo ke snaze určení etiopatogeneze, při které využili vzorek 202 respondentů.

Pojem sebezpřesah autoři chápou jednak v duchovní rovině, ale také uvádějí, že se může týkat i nonspirituálních faktorů. Dále ho popisují jako korelát a zdroj spokojenosti zranitelných skupin a lidí na konci života.

Za metodu svého výzkumu si zvolili dvoufaktorový dotazník sestavený k určení sebezpřesahu. Dále stupnici HADS, která je zaměřena na nemocniční úzkost a depresi. Výsledky byly velmi překvapivé. Studie určila, že sebezpřesah negativně ovlivňuje depresi u tohoto druhů pacientů. V tomto důsledku mohou mít ošetřovatelské intervence a jiné aktivity s cílem zvýšit sebezpřesah pacientů velký vliv na vznik deprese (Haugen, Innstrand, The effect of self-transcendence on depression on cognitively intact nursing home patients, 2012, s. 1 – 10 [online]).

Zajímavým teoretickým článkem je *Jak může logoterapie pomoci lékařům při doprovázení umírajících* od M. Ulrichové z univerzity v Hradci Králové. Pojednává o změně hodnot a zaměření z hlediska nevyhnutelně blížící se smrti. Tato změna zaměření se týká záměny postoje, že člověk v daném okamžiku ztratí celý svůj život, na postoj, že náš život měl smysl a zanecháváme na tomto světě důležitou a nesmazatelnou stopu.

Autorka se zabývá přijmutím smrti pacientem, ale i ztrátou příbuzného rodinou. Oboje je obtížné a náročné. Zde je mimo jiné obsažen princip Viktora Emanuela (Emila) Frankla, a to hledání a dosažení smyslu skrze utrpení. Jedná se o aplikaci terapeutické metody (Ulrichová, Jak může logoterapie pomoci lékařům při doprovázení umírajících, 2011, s. 596 -598 [online]).

Dalším teoretickým článkem je *The perspectives of modern upbringing from the viewpoint of frankl's logotherapy* (Perspektiva moderní výchovy z pohledu Franklovi logoterapie) ljubjanské teoložky Zdenky Zaiokar Divjak. V této studii se zájem od stáří a umírání odvrací k procesu vzdělávání a s ním spojené výchovy a socializace.

Autorka tvrdí, že při práci s dětmi je velmi důležité pracovat se zážitky a vštěpovat tak příjemným způsobem smysl pro hodnoty. Ty by se měli stát ukazatelem, který vede k nalezení smyslu života. Odsuzuje tak vzdělávání jako pouhé nabývání znalostí a vědomostí. Zároveň tvrdí, že pokud se nám podaří dítěti předat hodnotu krásnosti života a jakousi lásku k životu, utvoříme tak základ pro snazší přijímání obsahu vzdělávání, rozvoj intelektu, vůle a přičiníme se také v otázce motivace. Jedinec poté dokáže chápat a prožívat hodnoty jako je láska a pravdivost. Musí dojít k zjištění, že stojí za to žít,

protože život sám o sobě je hodnotný a má smysl. Logoterapie ve výchově tedy motivuje k využití sebepřesahu, který nám pomáhá vycítit hodnotu, ale také soucítit s druhými. Napomáhá tak prožívání plnohodnotných vztahů.

Studie se dále zabývá nudou a apatií, které jsou ukazatelem existenciálního vakuua. Tvrdí, že právě vzdělávání přispívá ke vzniku tohoto vakuua. Jedinec zkrátka nemá pocit, že pracuje na svém vlastním životním úkolu. Dále v této části uvádí výzkum Edwarda D. Eddy, který zkoumal velké množství škol v USA. Zjistil, že apatie a nuda je všudypřítomná a může být důvodem zločinného chování v dospívání (Divjak, *The perspectives of modern upbringing from the viewpoint of frankl's logotherapy*, 2010, s. 60 – 66 [online]).

Vědeckých studií na námi zvolené téma je v internetové databázi umístěno více. Jimi se však s ohledem na rozsah této kapitoly nebudeme již zabývat.

1.2 FILOZOFICKÉ POZADÍ LOGOTERAPIE

Logoterapie je filozoficky a spirituálně laděný směr, jehož pozornost se opírá o několik základních bodů (Plháková, 2010, s. 207-208). Tyto body můžeme vidět již u Franklovo filozofických předchůdců, jimiž jsou zejména Existencialisté Martin Heidegger, Martin Buber, Karl Jaspers, Gabriel Marcel, Jean – Paul Sartre a Jan Patočka. Prvně si však uvedme fenomenologická východiska v zastoupení Edmunda Husserla a Maxe Schelera, z kterých Existencialisté převážně vychází.

Fenomenologii lze nazvat naukou o fenoménech a jevení nebo filozofií podstaty, kterou se snažíme uchopit (Störig, 1996, s. 426). Navazuje na dílo Franze Brentana, který vycházel ze scholastiky a byl učitelem hlavního představitele a zakladatele Edmunda Husserla (Plháková, 2006, s. 120)..

Husserl tvrdil, že je nutné se vzdát předpokladu vnější reality a provést tak fenomenologickou redukci – blokace vnějšího světa, jakési uzavření do závorek. Po tomto činu nám zůstane pouze čisté vědomí (Neff, 1993, s. 104-105). O vědomí tvrdí, že je intencionální¹, tj. k něčemu se vždy vztahující. Tento proces intenciování označuje jako

¹ „Intencionalita (z lat. *Intentio* – záměr), základní pojem fenomenologie, jež vypracoval E. Husserl v konfrontaci s E. Bretanem, jeho obsahem je teze, že každé vědomí je nutně vědomím něčeho, každý akt

noéisis a předmět, ke kterému se váže je noéma. Dalším jeho filozofickým principem je eidetická redukce, která umožňuje chápání podstaty (esenci) (Plháková 2007, s. 122). Husserl také zamítá ostré oddělení minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Rozlišuje pouze přítomnost a k ní se vázající pojetí právě minulé a těsně budoucí (tamtéž).

Pro nás velmi důležitou myšlenkou ve fenomenologii je, že vedle poznání esencí a faktů pojednává také o fenomenologickém cítění hodnot a jejich vztahů. Esence a hodnoty tak tvoří ideální bytí. Tato teorie hodnot došla k užití v etice a filozofii náboženství a kultury.

Nejvýznamnějším fenomenologickým etikem je Max Scheler (Anzenbacher, 2004, s. 134), který byl nejen filozof, ale i pronikavý psycholog a významný sociolog (Störig, 1992, s. 428) Max Scheler užívá stejných pojmů jako jeho předchůdce Husserl, ale mají odlišný význam. Podstata a s ní i fenomén tak dostává metafyzický význam. Je zde vidět souvislost s Platónovskými ideami (Neff, 1993, s. 106).

Klíčové je zde tvrzení, že každé lidské usilování má svůj cíl. Tento cíl má za každých okolností, i když je nám skrytý a nedokážeme ho poznat. A v každém tomto cíli je obsažena hodnota. Člověk totiž vždy usiluje o hodnotu. Hodnotu definuje jako absolutní, soběstačnou a neměnnou. To co se mění, je pouze jejich poznání a vztah k nim (Störig, 1992, s. 429). Je také apriorní. Člověk není jejich tvůrcem, pouze nositelem (Cakirpaloglu, 2004, s. 43-44). Fenomenologicky jsou materiálně či smyslově uchopitelné. Scheler rozlišil několik druhů hodnot. Mluví o existenci pozitivních i negativních. Rozlišuje také hodnoty nižší a vyšší a stanovil jejich hierarchii.

- Za nejnižší pokládáme smyslové, hédonistické hodnoty. Jejich prostřednictvím vnímáme co je příjemné a co nepříjemné.
- Dále následují vitální hodnoty pomáhající rozlišit ušlechtilé a nízké.
- Duchovní hodnoty poznávání krásna, spravedlnosti a jejich protikladů jsou třetí.
- Nejvyšší jsou náboženské hodnoty svatosti.

Je třeba rozlišovat hodnoty věčné a osobnostní. Přednost mají ty osobnostní. Osoba je bytostně duchovní. Je rozumná zralá a schopná volby (Störig, 1992, s. 429).

vědomí je zaměřen na nějaký předmět, něco miněného (intencionální objekt) jako jeho nutný korelát.“ (Bakešová a kol., 2009, s. 159)

Určil také propojenost fenoménů hodnot a emocionálního prožívání. Tvrdí, že jsou nezávislé na logických procesech a duševních procesech. Etika stojí na emocích, ale nepodléhá subjektivismu.

Panajotis Cakirpaloglu ve své Psychologii hodnot uvádí Schelerovu hodnotovou typologii, její typy si pouze vyjmenujeme. Jsou jimi Hédonista, Dobrodruh, Hrdina, Genius a Světec (Cakirpalogu, 2004, s. 43-44).

Dále se kapitola bude zabývat existenciální filozofií, která je logoterapii a existenciální analýze nejbližší a je přímým východiskem existenciální psychologie. Existenciální filozofie (existencialismus) se stala souhrnným názvem pro myšlenkové hnutí 20. století, jehož představitele spojuje důraz na pojem existence. Tento pojem je vázaný pouze na lidské bytí (Hlavinka, 2008, s. 235). Hartl a Hartlová existencialismus definují jako

„hnutí zdůrazňující lidskou subjektivitu, „vrženost do života“ bez vlastního rozhodnutí, bez vědomí smyslu života, proto právo na svobodnou vůli a volbu bez závislosti na tlaku soc. skupin.“ (Hartl, Hartlová, 2009, s. 148)

Předchůdcem existenciální psychologie a představitelem existenciální filozofie je Němec Martin Heidegger. Sám se ovšem považuje za fenomenologa. Pro nás je důležité jeho rané dílo *Bytí a čas* (Plháková, 2006, s. 210). Toto dílo se zabývá ontologickou diferencí. Tedy rozdílem mezi *jsoucno* a *bytím*, kdy *jsoucno* chápeme jako fenomén určité konkrétní věci a *bytí* *jsoucího* jako vlastnost, kterou se vyznačuje člověk (Hlavinka, 2008, s. 237), a která mimo něj neexistuje (Hartl, Hartlová, 2009, s. 96).

Hlavinka *bytí* *jsoucího* popisuje jako fenomenologický fenomén, který je nepředmětným smyslem (například knihy), (Hlavinka, 2008, s. 237). Toto *jsoucno* Heidegger označuje termínem „*dasein*“ – německy: být zde. V češtině se vžilo označení „*pobyt*“.

„Člověk je místem, kde se děje toto rozlišování, a to prostě tím, že bytí je v něm přímo zde, odhaluje se samo v sobě. Člověk je Dasein (zde – bytí, pobyt).“ (Blecha, 1994, s. 205).

Člověk se od jsoucná květiny nebo stromu liší tím, že se ke svému jsoucnu vztahuje, stará se o ně. Tento vztah nazýváme existencí (Plháková, 2006, s. 210). Heidegger se o existenci ve vztahu k pobytu vyjadřuje takto:

„Pobyt rozumí sobě samému vždy ze své existence, z jisté možnosti sebe sama, jak sebou samým být, či sebou samým nebýt. Tyto možnosti si pobyt buď sám zvolil, nebo se do nich dostal, či vždy v nich již vyrostl. O existenci, pokud se týče toho, zda se jí chopí, anebo zda ji zanedbá, rozhoduje vždy pouze ten který pobyt sám. Otázka existence je řešitelná vždy jen existováním samým. Porozumění sobě samému, jež v nás v tomto ohledu vede, nazýváme existenciálním. Otázka existence je ontickou „záležitostí“ pobytu.“ (Heidegger, 1996, s. 28)

Nezákladnější polohou lidské existence je časovost, skrze kterou existenci rozumíme. Na rozdíl od svého učitele Husserla zde zdůrazňuje aspekt budoucnosti a zkušenost konečnosti (Blecha, 1994, s. 206). Bytí ve světě totiž vždy končí smrtí. Vědomí konečnosti vyvolává úzkost.

Do tohoto bytí jsme náhodně vrženi (Plháková, 2006, s. 210). Jsme vrženi na určité místo, které je nezaměnitelné a nezávislé na naší vůli. Vrženost je tedy základním existenciálem, který tvoří strukturu existence² (Störig, 1996, s. 442). Nicméně jsme schopni činit rozhodnutí a nést za ně odpovědnost (Plháková, 2006, s. 210).

Dalším existenciálem je, že bytí je vždy bytím ve světě, nesoucí starost o jeho zajištění. Další charakteristikou je, že ho sdílíme s jinými osobami. Hovoříme o spolubytí (Plháková, 2006, s. 210). Spolubytí určuje pobyt i v případě, kdy druhá bytost není přítomna. Osamělost je součástí spolubytí nebo je přímo spolubytím, protože bychom si jinak neuvědomili ztrátu. Heidegger označuje osamělost jako modus spolubytí, která je jeho důkazem. Zároveň tvrdí, že pobyt může být osamocen i ve společnosti více osob (Heidegger, 1996, s. 146-147).

Jean-Paul Sartre je francouzský spisovatel a filozof. Napsal několik děl, mezi které patří „Nevolnost“, „Mouchy“ nebo „S vyloučením veřejnosti“. V těchto dílech se zabývá nesmyslností lidské existence, ale také odvahou a zodpovědností, které se vážou ke svobodě.

² Pro určení věcí používá označení kategorie – základní filozofická označení již Aristotela nebo Kanta.

Důležité je však filozofické dílo „Bytí a nicota“, které je pokusem o fenomenologickou ontologii. V díle položil základy filozofie svobody a postavil se tak do čela existencialismu (Bakešová a kol., 2009, s. 290). Je v něm také položeno tázání po bytí. Ačkoli byla jeho díla nejprve psána pod vlivem Hegela, Husserla a Heideggera, zůstal Sartre věrný Descartovo dělení světa na mysl a tělesa. Rozlišuje tak dva druhy bytí, jimiž jsou bytí o sobě, které je nezávislé na vědomí, nevztahuje se ani k sobě, ani k ničemu jinému a bytí pro sebe, které je vědomím člověka a je určeno jako nicování (vědomí je možné pouze jako nicota) a svoboda (Hlavinka, 2008, s. 241-242).

Sartre staví člověka do situací, z kterých nelze vyjít racionální úvahou. Normy, o které bychom se opřeli, jsou již neplatné. V pozadí této prázdnoty se nachází to, co se teprve stane, to, co sám určím, co si sám zvolím, pro co se rozhodnu. S touto svobodou souvisí svazující odpovědnost. Je absolutní, protože jsme povinni volit. Člověk je odsouzený být svobodný. I rozhodnutí nevolit, je totiž volba (Blecha, 1994, s. 213 – 214).

Karl Jaspers chápe člověka jako specifický projev bytí a je zastáncem německého křesťansky orientovaného existencialismu (Blecha, 1994, s. 216). Vytvořil nejucelenější systém této filozofie. Vystudoval psychologii, ale jeho dílo Psychologie světonázorů znamená změnu oboru, tím je filozofie. Nejdůležitějším dílem je „Filozofie“ z roku 1932 (Störig, 1992, s. 432).

Pro bytí používá termín „obemykající“. Člověk je v tomto obemykajícím místě, kde se odehrává ontologické dějství. Existence člověka se skládá ze čtyř propojených složek, jimiž jsou dasain (pobyt), vědomí, duch a svět (Blecha, 1994, s. 216). Předměty se nám spojují do relativně uzavřeného světa. Svět nás obklopuje jako horizont, vždy se jakoby posouvá s námi a vždy ho máme před sebou. Bytí je tedy neuzavřené a stále nám jakoby uniká. Nejeví se nám však jako horizont, ale jako mez.

Filozofování má smysl v tom, že proniká za určité bytí k obemykajícímu bytí. Při filozofování chceme překonat veškeré horizonty, abychom poznali sebe sama a co je to bytí. Toto překročení vlastních hranic je základní filozofickou operací. Filozofování je tedy pojato jako transcendentální (Störig, 1992, s. 432).

K obemykajícímu a k vlastní existenci se lze dostat prostřednictvím prožitků mezních situací, jimiž jsou smrt, boj, vina a utrpení. Zde člověk zakouší svojí konečnost a nedostižnost obemykajícího. Jestliže je nemožné, aby se existence opřela o bytí - zde, musí hledat prostřednictvím šifer, resp. jejich luštění (Hlavinka, 2008, s. 245). V těchto šifrách se projevuje transcendence skrze symboly. Lze ji však poznat pouze

prostřednictvím projasnění těchto šifer. Existenciální filozofie chápe každý prvořadý fakt jako šifru, jako poukaz na něco, čím sama není a jako příležitost k prosvětlení naší existence. Úkolem filozofie je být vodítkem k pravému smyslu těchto šifer (Blecha, 1994, s. 219).

Dalším existenciálním představitelem je Gabriel Marcel. Napsal dílo „Být a mít“, ve kterém proti sobě staví tyto dvě nastavení člověka. Životní styl „mít“ se vztahuje k vlastnictví a zpředměťování živých bytostí a neživých věcí. V tomto případě se jedná o člověka s problémově – objektivizujícím myšlením. Tento jedinec za vším hledá problém a funkčnost. Tento postoj nenaplní lidské určení (Hlavinka, 2008, s. 244). Toto určení je v modulu „být“. Zde se otevírá cosi, co nikdy nemůžeme mít nebo vlastnit. Blecha uvádí příklad na lidském těle. Myslíme si, že naše tělo máme, ale naše „Já“ se na tělo nedá zredukovat. Nejsme tedy tím, co máme. Nejprve musíme „Být“, až poté máme pocit, že se nás něco dotýká, něco nás určuje a přetváří, že máme tělo (Blecha, 1994, s. 220).

Martin Buber byl německo-židovským filozofem, který rozvíjel myšlenky Sörena Kierkegaarda. Základ jeho filozofie vychází ze vztahů „Já - Ono“ a „Já - Ty“ (Bakešová a kol, 2009, s. 47). Vztah „Já - Ono“ je běžným vztahem k věcem a světu, který se z věcí skládá. Druhého člověka však můžeme vnímat také prostřednictvím tohoto vztahu a obvykle tak i činíme. Takový člověk se dívá na druhého chladně a z dálky, je pro něj pouze součástí okolního světa. Naopak vztah „Já - Ty“ je charakteristický tím, že do něj vstupujeme celou svou bytostí. Jedná se o vnitřní setkání s druhým člověkem, který k nám vystupuje se stejným vztahem (Störig, 1996, s. 438–439). Tento vztah k „Ty“ nemusíme budovat, jsme jím automaticky vybaveni. Dokonce i nemluvňata usilují o vzájemnost. Hledání „Ty“ je tedy v nás dřív než touha po „Mít“.

Vztah „Já – ty“ je také uložen ve věcném „Ty“. Věcné „Ty“ je Bůh, který nám není absolutisticky nadřazen. „Já“ potřebuje jak vztah k Bohu, tak vztah k „Ono“. Vztah k „Ty“ dokáže proniknout do světa „Ono“. V tomto případě už nejsme odcizeni, zbavujeme se věčnosti, která je neoduševnělá. Tímto způsobem hledáme smysl v našem životě (Blecha, 1994, s. 223).

Jan Patočka byl českým filozofem, který pocházel z Turnova. Podílel se na zrodu Charty 77 (Bakešová a kol., 2009, s. 255), my se však budeme zabývat výhradně jeho existenciálně filozofickým dílem.

Jan Patočka byl Husserlovým a Heideggerovým žákem. Člověka nechápe jako do sebe uzavřený subjekt jako Edmund Husserl. Naopak je mu vlastní otevřenost světu a touha po svobodě. Svoboda jedinci dává schopnost přesahovat svá omezení a vztahovat se k neviditelnému pozadí jsoucna. Tento vztah, k tomu co není dané, určuje lidskou existenci. Rozlišujeme její tři pohyby, jimiž jsou pohyb zakotvení, pohyb sebeprodloužení a ztracení a pohyb sebenalezení. (Hlavinka, 2008, s. 246).

Mezi Existenciální filozofy patří také Albert Camus. V naší práci se jím nebudeme zabývat kvůli jeho předpokladu, že naše existence je absurdní a postrádá tak jakýkoliv smysl. Viktor Emanuel Frankl na jeho dílo nenavazuje, pouze ho vyvrací

1.3 LOGOTERAPIE A EXISTENCIÁLNÍ ANALÝZA

Zakladatelem logoterapie a existenciální analýzy je neurolog, psychiatr, psycholog a filozof Viktor Emanuel (Emil) Frankl (1905-1997). Je označován za zakladatele „třetí vídeňské školy psychiatrie“, hned po Sigmundu Freudovi a Alfredu Adlerovi, na jejich dílo navazuje. Frankl staví vedle Freudovi touhy po slasti a Adlerovi touhy po moci další potřebu, kterou nazval touhou po smyslu (Kratochvíl, 2006, s. 90).

„Vůle k moci“ a „vůle ke slasti“, princip slasti objevují se pak teprve tehdy, je-li vůle ke smyslu frustrována.“ (Frankl, 1988, s. 12)

Jejím nenaplněním vzniká existenciální frustrace. Její léčbou a nacházením smyslu se vyznačuje terapeutická léčebná metoda - logoterapie. Pro svoji filozofickou a antropologickou koncepci zavádí Frankl v roce 1993 pojem existenciální analýza (Baštecká, 2009, s. 168). Existenciální analýza je spirituálně a filozoficky laděná koncepce, z které je odvozena logoterapie.

Základ své teorie položil Frankl již ve 20. a 30. letech dvacátého století, avšak ucelenou teorii vyjádřil až po druhé světové válce v díle „ Lékařská péče o duši - Základy logoterapie a existenciální analýzy“ (Plhánková, 2006, s. 214).

Dílo i odkaz vychází především z obdivuhodné sebereflexe a introspekce tohoto autora, který díky svému původu prošel třemi koncentračními tábory a přišel téměř o celou svoji rodinu (Frankl, 2006).

Dříve, nežli začneme rozebírat Franklovu koncepci jako takovou, podívejme se na význam pojmu „logoterapie“, který byl Franklem poprvé užit roku 1926 (Baštecká, 2009, s. 167).

Sousloví logoterapie se skládá ze dvou slov. Jsou to řecká slova „Logos“ a „therapeuein“. Význam slova Logos především chápeme jako „duch“ nebo „smysl“, lze připustit i „slovo“. Podstatou psychoterapie je práce se slovem pomocí rozhovoru. Tato terapie pomáhá člověku pochopit situaci a vlastní problémy v kontextu vztahů a jiných souvislostí. Dle Smékala je možné také akceptovat význam „zákon“ (Smékal, 1994 in Frankl, 1994, najít). Therapeuein v přímém překladu z Řečtiny znamená „sloužit“, „léčit“, „pečovat“, „ošetřovat“, „být pozorný“ nebo „navádět“.

Pokud vezmeme v úvahu nejvýznamnější a nejvhodnější výklad slova logos- „smysl“, vyjde nám po spojení s therapeuein pomoc ke smyslu nebo léčba smyslem. To je hlavním úkolem logoterapie, sám V. E. Frankl v předmluvě k prvnímu vydání *Vůle ke smyslu* říká:

„ Člověk je bytost hledající smysl, logos, a poskytnout člověku pomoc v jeho hledání smyslu je jeden z úkolů psychoterapie – je to právě úkol logoterapie. “ (Frankl, 1988, s. 5)

1.3.1 EXISTENCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE

V logoterapii je člověk chápán holisticky jako celek. Tento celek je jednotou tří různých kvalit bytí, dimenzí. Frankl je rozlišuje jako tělesnou (fyziologickou), duševní (osobnostní) a duchovní (noologickou nebo noickou) (Frankl, 1994, s. 44). Duchovní dimenze však nemusí být nutně chápána v kontextu náboženství (Drapela, 1997, s. 146-147).

Dimenze mají zvláštní vzájemný vztah. Člověk se z nich neskládá. Jeho jednota vzniká vzájemným působením, kdy se duchovní složka vypořádává s dalšíma dvěma. Zároveň každá z těchto dimenzí nezávisle vytváří svoji vlastní dynamiku, projevující se

odlišnou motivací. Tělesné bytosti – organismy, jde o uchování zdraví prostřednictvím potřeb. Duševní bytosti – osobnosti, záleží na uplatnění svých sil a o dosažení tělesné pohody prostřednictvím příjemných pocitů a zbavení se těch nepříjemných. Duchovní bytosti – osoby, zaměřeny na smysl a hodnotu v životě (Längle, Orgler, Kundi, 2001, s. 10).

Frankl tuto strukturu aplikuje na erotičnost a vysvětluje tak zaměření člověka podle jemu odpovídající dimenze.

Nejprimitivnější nastavení je zaměření tělesné, sexuální. Člověk je ovlivněn tělesným vzhledem jiné osoby, z něhož vychází sexuální vzruch. Ten spouští sexuální pud. Osobnostní zaměření je v tomto případě chápáno jako zamilovanost. Člověk není jen sexuálně vzrušený, jeho nastavení není určené jen sexuálním pudem, ale proniká do hlubší vrstvy – dostává se k duševní struktuře. Ani toto zaměření se nedostává až k jádru druhé osoby. Toho dosáhne až třetí a nejvyšší forma, kterou můžeme označit za vlastní lásku. Vstupujeme zde do vztahu jako k něčemu duchovnímu. Člověk je zasažen hluboce duchovním nositelem tělesnosti i duševním jádrem svého partnera. Láska je nastavení na duchovní osobu milovaného člověka v celé jeho jedinečnosti (Frankl, 1994, s. 124).

Pro člověka typická a pro nás důležitá je třetí duchovní dimenze, která má schopnost se vypořádávat s tělesnými a duševními vlastnostmi a právě ona dává prostor k naplňování smyslu života.

1.3.2 HLEDÁNÍ SMYSLU

Úzce souvisí s výše zmíněnou strukturou člověka. Každá z těchto dimenzí se vyznačuje touhou po uspokojení určitých potřeb. Nejvyšší, duchovní dimenze ke svému uspokojení potřebuje právě Vůli ke smyslu (Drapela, 1997, s. 147). Ta je chápána jako potřeba smyslu života a jeho naplňování. Jejím nenaplněním dochází k frustraci nebo k existenciálnímu vákuu (Plháková, 2006, s. 214).

Vůle ke smyslu je mechanismus chování, propojující možnosti jedince se situacemi. Tato interakce je zprostředkována prožíváním reality (Cakirpaloglu, 2004, s. 280).

Frankl tvrdí, že smysl je jako zeď, za kterou nemůžeme ustupovat, ale musíme jí snést. Musíme ho přijmout. Každý člověk má něco jako podvědomí o smyslu. Dokonce i sebevrah vidí smysl, smysl ve smrti. Kdybychom toto podvědomí neměli, nic bychom nedělali. Nic by nás nepřimělo k aktivitě (Frankl, 2006).

Otázka smysluplnosti je zcela lidská, proto není chorobná. Tato otázka se stává velmi důležitou a vyčerpávající v pubertálním věku, kdy jedinec duchovně dozrává. Sám Frankl uvádí vlastní zkušenost z hodiny biologie, při které byl šokován výrokem vyučujícího. Ten tvrdil, že člověk je pouhým procesem oxidace. Jaký by pak měl život smysl? Otázku si klademe i v dospělosti, rozvíjí se celý náš život. Potřebu této otázky máme také při prožívání utrpení. I v tomto případě jsou pochybnosti o smyslu života zcela normální a přirozené (Frankl, 1994, s. 44). Život je totiž jakýmsi procesem hledání smyslu, který se mění. Přesto vždy souvisí s určitou situací. A stejně tak jako jsou situace nebo osoba konkrétní, je konkrétní i tento smysl (Frankl, 1988, s. 35).

Franklův následovník Jaro Křivohlavý chápe smysluplnost jinak. Jako synonymum uvádí směřování. Pokud hovoříme o smysluplnosti nějaké činnosti, bereme vždy v potaz cíl nebo účel toho co se děje. Vše co k tomu určitému cíli směřuje je smysluplné a naopak to co k tomuto cíli nesměřuje nebo mu ve směřování dokonce brání je nesmyslné nebo smyslu prázdné (Křivohlavý, 1994, s. 49-50)

Alfried Längle tvrdí, že smysl nám udává směr k určité hodnotě. Napomáhá člověku se orientovat v životě, může nám ukázat cestu k lepšímu životu (Längle in Křivohlavý, 1994, s. 49-50).

Hodnoty

Smysl života můžeme objevit pomocí situací, ve kterých se prolínají hodnoty. Jedná se o hodnoty individuální, nikoli univerzální, které se vážou k orgánu smyslu, ke svědomí (Cakirpaloglu, 2004, s. 284.)

Dělíme je na tvůrčí, zážitkové a postojoyvé. Postojoyvé stojí výše než další dvě kategorie (Frankl, 1988, s. 20). Zmíněné situace můžeme rozdělit na vykonání činu, prožití hodnoty a utrpení.

Do kategorie vykonání činu patří veškerá lidská činnost. Tesař například vidí smysl v kvalitě svého výrobku. Obecně lze říci, že smysluplné je to, co konáme s ohledem

na druhé. V tomto případě uplatňujeme svojí sebetranscendenci (sebepřesah), jakési překročení hranic vlastního „já“. Stejně tak, ale tato činnost smysl může pozbyt, a to v případě, je-li konaná sebestředně (Drapela, 1997, s. 148).

Prožití hodnoty může být opravdový člověka obohacující zážitek. Nejhodnotnějším zážitkem je láska. Láska je mimořádnou příležitostí k nalezení opravdových a smysluplných hodnot (Křivohlavý, 1994, s. 63). Nejedná se však pouze o lásku mileneckou, ale i o blízký vztah mezi přáteli, lásku rodičů k dítěti (filia), nebo zduchovnělou lásku ke službě druhým (agapé) (Drapela, 1997, s. 149-151). I bez ní však lze svůj život prožít smysluplně, s ní je to však snazší (Křivohlavý, 1994, s. 63). Jinými zážitkovými hodnotami je poznávání, četba, studium a vnímání umění (Kratochvíl, 2006, s. 91).

Nejvyšší hodnoty jsou ty postojové. Postoj, s nímž se stavíme k utrpení, a jak ho přijímáme, nám pomůže přetvořit toto utrpení ve výkon. Lidé, kteří bezprostředně čelili katastrofě, se přiměli k nejvyššímu výkonu vůbec (Frankl, 1988, s. 20). Tyto hodnoty jsou také zvláště významné u lidí handicapovaných a nevléčitelně nemocných. Tito lidé nemají možnost realizovat hodnoty tvůrčí ani zážitkové. Konečný smysl utrpení lze najít ve vztahu k absolutní říši hodnot. V tomto bodě se dostáváme do kontaktu s náboženstvím (Kratochvíl, 2006, s. 91).

Díky postojovým hodnotám neexistuje životní situace, která by byla smyslu prázdná. Můžeme to demonstrovat na třech negativních stránkách existence, na tzv. tragické triádě, jimiž jsou kromě utrpení i vina a smrt. Tato triáda vždy může být přetvořena k něčemu pozitivnímu, čelíme-li jí správným postojem (Frankl, 2006, s. 69). Pokud se takto dokážeme s nepříznivými situacemi vyrovnat a najít v utrpení smysl, stáváme se morálními vítězi (Drapela, 1997, s. 151).

„Možnost realizovat hodnoty postoje vzniká tehdy, kdykoli je člověk postaven proti osudu, vůči němuž může jít pouze o to, že ho bere na sebe, že ho nese; jak ho však nese, jak ho jako svůj kříž bere na sebe, že ho nese; o to jde. Jde o postoje jako statečnost v utrpení, důstojnost také ještě v záhubě a ztroskotání.“ (Frankl, 1996, s. 62)

Svoboda vůle

Pojem svoboda blízce souvisí se sebeodstupem, který chápeme jako vnitřní otevřenost k sobě samému. Jsme schopni svět vnímat nezkresleně, jsme schopni se odpoutat od našich tužeb a přání.

Člověk má prostřednictvím sebeodstupu svobodu volby. Frankl určuje svobodu za základní lidskou schopnost a má vždy dvojí aspekt. Aspekt negativní, kdy jsme „svobodní od“ a aspekt pozitivní, kdy jsme „svobodní k“. Jde o svobodu od „být takovým“ (sosain) a o svobodu k „existovat“ (dasain) (Frankl, 1988, s. 34).

Svoboda se váže k vůli každého z nás, to znamená, že máme možnost volby našich rozhodnutí a postojů. Volby jsou zapříčiněny tím, kdo je provádí. Odporuje tak předpokladu Sigmunda Freuda, že například velký hlad vyvolá vždy stejné projevy neuspokojeného pudu (Drapela, 1997, s. 147). Jak již bylo zmíněno, Viktor Frankl, jak popisuje ve své knize A přesto říci životu ano, prošel za svého života několika koncentračními tábory a právě zde zjistil opak Freudovo tvrzení. Nejen velký hlad, ale i jiné nenaplněné potřeby u vězňů vyvolaly nejen bestiální chování, ale z některých naopak učinily soucitné a obětavé bytosti (Frankl, 2006).

Nemusíme tedy slepě poslouchat své pudy, jsme od toho osvobozeni. Naopak při zmíněné svobodě existovat si můžeme stanovit cíle a úkoly. Nejsme vydáni všanc osudovosti, jakožto působení sil kolem nás i v nás (Křivohlavý, 1994, s. 44). Tyto podmínky jsou námi neovlivnitelné, jsou dány a neurčujeme si je (Drapela, 1997, s. 147).

Lukasová tvrdí, že Franklovi jde především o postihnutí svobody k něčemu a svoboda od něčeho je pouze námi zvolený postoj k tělesným a psychickým podmíněnostem (Lukasová, 2006, s. 30).

Orgán smyslu – svědomí

Při hledání smyslu nás vede naše svědomí, které Frankl pojímá jako orgán smyslu. Je to schopnost vypátrat v situaci smysl. Může člověka ale i klamat. Nikdy si nemůžeme být jisti, zda skutečně naplňujeme náš smysl nebo zda se mýlíme. Nikdy nevíme, jestli skrze naše svědomí vnímáme stejnou pravdu jako druzí. Nikdy si nemůžeme být zcela jisti,

zda právě naše pravda je ta pravá. Takto chápaný smysl je vždy spojený s jedinečnou situací.

Existují také univerzálie smyslu vztahující se k lidskému údělu. Jsou to dalekosáhlé možnosti a nazýváme je hodnoty. Hodnoty nejsou konkrétní a platí i v opakujících se situacích. Zde nastává prostor pro konflikt, který vzniká při volbě hodnot, které si mohou i vzájemně odporovat. Tato volba není svévolná, jsme tedy opět odkázáni na naše svědomí. To nám napomáhá k uplatnění naší svobody v procesu zodpovědného rozhodování. Jsme svobodní ve volbě mezi dvěma možnostmi, týkající se toho, zda naše svědomí vyslyšíme nebo ho zavrhneme, nebudeme ho dbát (Frankl, 2006, s. 232).

Odpovědnost

Svoboda „ existovat “ bezprostředně souvisí s odpovědností za naši svobodu „být takový“ (Frankl, 1988, s. 34). Může být také chápána vzhledem ke konečnosti své existence, kterou si jedinec uvědomuje. Uvědomujeme si povinnost či závaznost hledání smyslu a jsme ochotni nést za své činy důsledky (Längle, Orgler, Kundi, 2001, s. 10).

Slovo odpovědnost souvisí se zodpovězením otázky (Křivohlavý, 1994, s. 20). Člověk zde není ten, kdo by si měl klást otázku. Je to život, kdo nám ji klade. Tyto otázky zodpovídáme tak, že za svůj život přebíráme odpovědnost. Neptáme se: „ Jaký má tato situace smysl? “, ale zajímáme se o to, jak se k této situaci postavíme a co můžeme učinit my sami. Ptáme se: „Jaký smysl dám této situaci? “ Přebíráme tak odpovědnost za své bytí. Být odpovědným je smyslem existence (Frankl, 1988, s. 35).

Tento obrat v ptaní vede k pochopení situace a života jako našeho úkolu. My jsme zde ti činní a aktivní jednatele. Nutí nás to moudře se rozhodovat a přijímat za toto rozhodnutí odpovědnost. Tento úkol je stejně jako situace nebo smysl konkrétní (Křivohlavý, 1994, s. 51).

Podle Längleho může být odpovědnost vznešená i strašná. Vznešená je v tom ohledu, že máme možnost se veřejně přiznat k našim rozhodnutím. Přiznat tak, že jsme si vybrali konkrétní možnost z velkého množství jiných možností. Strašné je právě to, že jsme se svojí volbou zřekli, těch jiných možností. Dalším aspektem strašlivosti jsou obtíže, které sebou odpovědnost nese (Längle in Křivohlavý, 1994, s. 21).

1.3.3 EXISTENCIÁLNÍ VÁKUUM

Existenciální vákuum vzniká tehdy, pochybuje-li člověk o smyslu svého života, nebo tehdy, pokud tento smysl vůbec nenalézá (Plháková, 2006, s. 215). Viktor Frankl tento fenomén popisuje jako pocit prázdnoty a bezsmyslnosti. Tvrdí, že na rozdíl od zvířete, nám naše instinkty neříkají, co musíme. Dokonce i tradice ztratily tuto úlohu. Moderní člověk sám neví, co vlastně chce. Dělá potom to, co dělají jiní nebo to, co po něm jiní chtějí. Právě konformismem a totalitarismem vysvětluje vznik existenciálního vákua (Frankl, 1988, s. 7-8).

Při nenaplnění potřeby smyslu, je tato potřeba frustrována. Jedná se o existenciální frustraci (Kalina, 2013, s. 151). S touto frustrací se můžeme setkat, když máme dojem, že jsme nepotřební a k ničemu, když nám odejde blízký člověk, když nic neposiluje naši naději, když se utápíme v nudě, vyhýbáme se práci nebo dokonce tehdy jsme-li plně zajištěni (Křivohlavý, 1994, s. 76-77). Existenciální frustrace může při delším trvání nebo častém výskytu vyústit v noogenní³ neurózu (Plháková, 2006, s. 215).

Nedělní neuróza je formou existenciální frustrace. Jedná se o pocit při vytržení z běžné každodenní činnosti, která je rutinní. Nastává především o víkendu nebo v dny, kdy máme volno. Máme tak čas uvažovat nad smyslem naší existence (Drapela, 1997, s. 151).

Důsledkem existenciálního vákua může být také neuroticismus, který může vyústit noogenní neurózu. Nejedná se o psychogenní neurózu, spíše o sociogenní (Frankl, 1988, s. 8). Vyskytuje se často u mladých lidí a může končit smrtí, člověk spáchá sebevraždu. Jde také o smrt pomalou a dlouhou, a to buď unuděním, nebo ztrátou radosti v životě (Křivohlavý, 1994, s. 77).

³ Z řeckého noos = mysl

1.4 SEBEPŘESAHA

V této kapitole se budeme zabývat sebepřesahem (sebetranscendencí, self – transcendencí). Tento pojem se váže k logoterapii Viktora Emila (Emanuela) Frankla, my na něj však nebudeme nazírat pouze z tohoto pohledu.

Sebetranscendenci můžeme chápat z dvojího hlediska. Jako proces expanze a bezprostřední překračování vlastních hranic a za druhé jako kvalita nebo výsledek, který se dostaví po skončení tohoto procesu, který se stabilizoval a rozšířil naše vnímání světa.

Toto téma se stalo důležité v různých disciplínách. Především v transpersonálním rozvoji, psychologii osobnosti, gerontologii nebo v ošetrovatelství (Garcia-Romeau, 2010, *Self-transcendence as a measurable transpersonal construct*, s. 26 [online]). Kdy se však o něm prvně pojednávalo, těžko dohledáme. Seběpřesah je faktem lidského života. Naše mysl pracuje prostřednictvím binárních pojmů, jimiž mohou být: vnitřní svět – vnější svět, já – ostatní nebo také já – ty. Těmito pojmy se zabývají již starověké mýty a legendy (du Toit, 2011, *Self-transcendence and Eros: The human condition between desire and the infinite.*, s. 1 [online]).

Ve filozofické rovině se sebepřesahem zabývalo hodně myslitelů. O transcendenci pojednává například Immanuel Kant - transcendentální je vše, co přesahuje již získanou zkušenost (Blecha, 1994, s. 128); Georg Wilhelm Fridrich Hegel – v jeho pojednání dochází k transcendenci ducha ze subjektivního, přes objektivního, až k absolutnímu (Störig, 1992, s. 334-335); Martin Buber pojednává o vztahu „já – ty“ a „já – ono“ (Blecha, 1994, s. 223); Karl Jaspers tvrdí, že veškeré filozofování je vlastně transcendentální, protože proniká skrz určité bytí k obemykajícímu (Störig, 1992, s. 432).

Problematikou sebetranscendence se zabývala mj. humanistická psychologie, a to prostřednictvím stěženních témat, jimiž jsou seberealizace či sebeaktualizace (Plháková, 2006, s. 218).

Abraham Harold Maslow je autorem hierarchie potřeb. Ty dělí na fyziologické potřeby, potřeby bezpečí a jistoty, sociální potřeby, potřeby sebeúcty, kognitivní potřeby, estetické potřeby a pro nás zajímavou potřebu seberealizace (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 130). O potřebu seberealizace neustále usilujeme, jedná se o proces, který není nikdy ukončen. Sebeaktualizující osoba splňuje především tyto body:

- Odstup a potřeba soukromí
- Nezávislost na kultuře a okolí - autonomie a asertivita
- Smysl pro humor bez nepřátelství
- Originalita a tvořivost
- Sebetranscendence

Sebetranscendentující postoj je spjatý s B – poznáním., které je zaměřené na existenci a vede k vrcholným zážitkům. Při těchto zážitcích silně prožíváme krásu, dobrotu nebo lásku. Dochází k téměř mystickému unesení a sjednocením s vesmírem. Skrze tyto zážitky prožíváme naplnění. Postoje, jež při těchto zážitcích máme, jsou totožné s B - hodnotami (Drapela, 1997, s. 240 – 241).

Na Maslowa navázal Rollo R. May, který sám sebe řadí mezi existenciální psychology. Zabývá se přáním a svobodou volby. Lidským údělem je podle Maye usilovat o jednotu přání a vůle. Naplnění tohoto úkolu orientuje člověka ke zralosti, integraci a celistvosti.

Carl Ransom Rogers pojednává o vnitřních tendencích k růstu, zralosti a pozitivní změně. Tato snaha o sebeaktualizaci je základní lidskou motivací. Hovoří také o organistickém hodnocení, jehož prostřednictvím můžeme kladně hodnotit zkušenosti, které zkvalitňují náš život nebo hodnotit negativně ty, které nám brání v růstu (Plháková, 2006, s. 220 – 224).

Představitel gestaltismu Kurt Goldstein je autorem díla *The organism*, které obsahuje principy teorie osobnosti. Člověka, stejně jako Maslow, chápe holisticky. Používá však pojmy tvarové psychologie. Jedinec (organismus) se dostává do různých stavů. Ty vyvolávají činnost či určitý způsob chování, směřující k zdánlivě nesouvisejícím cílům. Tato činnost je důkazem, že organismus má mnoho propojených funkcí. Toto fungování vyplývá z jediné motivační síly, kterou je sebeaktualizace. Goldstein sebeaktualizaci popisuje jako pudovou tendenci. Veškeré pudy, které jsme schopni si uvědomit, jsou projevem této tendence k sebeaktualizaci (Drapela, 1997, s. 133–135).

Pojem sebepřesahu se dotýká i transpersonální psychologie. Uvedme si nejvýznamnějšího představitele, kterým je český psychiatr Stanislav Grof.

Grof zkoumal účinky LSD na lidskou psychiku. V USA se podílel na psychadelickém výzkumu. Po zákazu práce s psychotropními látkami se svou ženou Esalin vynalezl techniku holotropního dýchání. Výzkumy ukázaly, že každý člověk obsahuje tajemné a nevysvětlitelné informace o vesmíru a bytí. K těmto informacím máme prostřednictvím prožitků přístup. Můžeme se stát vesmírnou sítí, ačkoliv jsme její malou součástí. Prostřednictvím holotropního dýchání se nám otevírá cesta k transpersonálním prožitkům z perinatálního období, ačkoliv si díky nevyvinutému mozku novorozence na toto období nemůžeme pamatovat. Podle transpersonálních psychologů⁴ však i živá tkáň má určitý druh paměti. Grof se zajímá také o reinkarnaci a minulé životy (Plháková, 2006, s. 252 – 253).

Nejvýznamnější pojetí sebepřesahu však z našeho hlediska náleží logoterapii a existenciální analýze Viktora Emanuela (Emila) Frankla. Sebepeřesahem v tomto kontextu se budeme zabývat nyní.

Sebepeřesah ve Franklovo pojetí je jednou ze stránek⁵ třetí (noologické) dimenze. Jedná se o otevřenost vůči světu. Jedinec jeho prostřednictvím rozpoznává a vycitňuje hodnoty a nachází smysl. Člověk tak přesahuje sám sebe, své potřeby a pudy (Längle, Kundi, Orgler, 2001, s. 10). Jedná se o schopnost citově se angažovat a vnímat své vnitřní pohnutky. Svými prožitky vycítit hodnotu a nechat tak vzniknout vztah k prožitkům (Längle, Kundi, Orgler, 2001, s. 39). Zjednodušeně lze říci, že jde především o to, zaměřit se i na jiné hodnoty než jsem já sám.

Sebepeřesah tedy také souvisí s postojovou transformací. Při hledání otázky: „Co ode mě život očekává?“, přesahujeme vlastní rámec osobních zájmů. Karel Paulík sebepeřesah vymezuje takto:

„Sebepeřesah spočívá v orientaci na respektování potřeb a zájmů druhých lidí, v respektování všeobecné prospěšnosti.“

⁴ K transpersonálním psychologům patří Karl Harry Pribram, žák S. Grofa Michael Vančura a Ken Wilber

⁵ Další stránkou je sebeodstup, při kterém zacházíme sami se sebou. Umožňuje vnímat svět nezkresleně. Distančujeme se od svých potřeb, citů nebo obav (Längle, Kundi, Orgler, 2001, s. 38).

Jako produkt tohoto smysluplného obětování osobních zájmů ve prospěch druhých je lidské štěstí. (Paulík, 2009, s. 135).

Frankl se ve své vůli ke smyslu zabývá sebezpřesahem prostřednictvím výkladu o sebeinterpretaci a jí blízké seberealizaci, kterou se zabýval již zmíněný A. Maslow. Sebeinterpretaci popisuje jako reakci na pocit bezsmyslnosti. Člověk se obrací sám k sobě v případě, je-li frustrován v hledání smyslu. Co se seberealizace týče, tvrdí, že člověk se seberealizovat může v tom rozsahu, v němž naplňuje smysl venku ve světě. Seberealizace se dostavuje jako vedlejší účinek sebetranscendence. S tímto tvrzením souhlasil i sám Maslow (Frankl, 1994, s. 10–12).

Nakonec uveďme citaci několika řádků, kterými Frankl stručně objasňuje problematiku sebetranscendence:

„ Sebetranscendenci rozumím základní fakt, že být člověkem odkazuje na něco za ním samým, co už není jím samým - na něco nebo na někoho: na smysl, který má být naplněn nebo na bytí bližního, s nímž se setkává. “ (Frankl, 1994, s. 12).

1.5 LIDSKÉ PROŽÍVÁNÍ

Dříve než-li se začneme věnovat neuroticismu jako takovému, věnujme kapitulu lidskému prožívání, emocím. Neuroticismus je totiž jeho primárním faktorem. Vymeźme tak prostor následující kapitole.

Lidské prožívání je dimenzí temperamentu. Její základní dispozicí je vzrušivost. Jako první, jí jako specifickou vlastnost psychiky identifikoval C. Burt. Je chápána jako citlivost k podnětům. S kontrolou a intenzitou reakcí souvisí primární faktory. Těmito faktory jsou mj. emoční stabilita a její protipól - neuroticismus. (Nakonečný, 1998, s. 90).

Emoce se skládají ze tří vzájemně propojených složek. První je subjektivní fenomenologická komponenta – jedná se o negativně nebo pozitivně zbarvenou pocitovou složku. Emoce zakoušíme jako odchylky v prožívání. Druhou je expresivní chování – je bezděčným, mimovolným projevem. Náleží sem především pohyby mimických svalů. Dále

je to tělesná složka a fyziologické změny - ty jsou vyvolány excitací nervové činnosti a humorální produkce. Velký zájem je v dnešní době o zkoumání mozkových korelátů emocí (Plháková, 2005, s. 386). Těmito koreláty se budeme dále zabývat.

Emoce byly ještě nedávno pokládány za obtížně zkoumatelný jev, který se nedá uchopit objektivními metodami. Od 90. let 20. století však nastává velký výzkumný obrat.

Za první uznávanou teorii emocí se považuje James – Langerova teorie (Koukolík, 2002, s. 291). V této teorii se tvrdí, že fyziologická složka emocí je způsobena autonomním, vegetativním nervstvem a také činností útrobních, viscerálních orgánů (plíce, srdce, aj.) (Fine, 2009, s. 111).

Cannon tuto teorii vyvrátil. Zjistil, že pokud oddělíme od mozku zmíněné orgány, projevovala složka emocí se nezmění. Zjistil, že projevy orgánů jsou při prožívání emocí vždy stejné. Navíc jsou příliš pomalé, proto je nemyslitelné, že by mohly být zdrojem emocí. Cannon společně s Bardem vypracovali Talamickou teorii emocí, kdy vyjádření emocí je dáno činností hypotalamu (Koukolík, 2002, s. 291).

Následně tato teorie byla nahrazena Papezem a Mac Leane, kteří se shodli, že emoce jsou projevem limbického systému.

J. W. Papez se zabýval studiiemi pacientů, u kterých došlo k poškození hypokampu a gyrus cinguli⁶. U těchto jedinců se projevovaly výrazné poruchy emocí.

Na tyto studie navázal P. Mac Lean, který je tvůrcem evoluční teorie trojjediného mozku. Podle Mac Leana tvoří mozek tři nezávislé (relativně) části. Těmi jsou R-komplex, limbický systém a neokortex (Plháková, 2005, s. 391). Nejstarší R-komplex odpovídá ještěřimu nebo plazímu mozku⁷, limbický systém reprezentuje raný savčí mozek a neokortex je nejmladším mozem, který náleží primátům a lidem (Nakonečný, 2003, s. 72).

Vývojově nejmladší je právě plazí mozek. Ten se vyznačuje činností podkorových struktur, zejména mozku kmene a hypotalamu. Tento starý mozek souvisí s vrozenými reflexy, pudy a afekty (Nakonečný, 1997, s. 187). Je starý 500 000 000 let.

Limbický systém je starý 200 000 000 let (Nakonečný, 2003, s. 73). Tuto úroveň (část) tvoří talamus, hypokampus a amygdala. Je sídlem instinktivního chování a emocí

⁶ Nachází se kolem Corpus Callosum, jenž spojuje pravou a levou mozkovou hemisféru

⁷ R = REPTILITA, tj. latinské označení plazů (Plháková, 2005, s. 391)

podílejících se na přežití jedince i druhu. Limbický systém obsahuje afektivní vzpomínky, podílí se tak na učení (Plháková, 2005, s. 391).

Neocortex je nová mozková kůra, stará 100 000 let (Nakonečný, 2003, s. 73). Je vývojově nejmladší a souvisí s myšlením, řečí a verbální pamětí (Plháková, 2005, s. 391).

Dalším badatelem, zabývajícím se mozkovými koreláty citů, je Antonio Damasio. Zabýval se především iracionální povahou emocí (Nakonečný, 2003, s. 184). Sestavil teorii somatických markerů.

Damasio zjistil, že orbitofrontální kůra, která je částí neokortexu a nachází se ve spodní přední části čelních laloků, získává informace ze sensorických systémů a jiných částí frontálních laloků. Ty plánují a řídí chování. Tato kůra je také spojena s amygdalou (limbický systém) a slouží k vyhodnocení osobního významu na vnější podněty. To se děje prostřednictvím somatických markerů, to jsou emoční signály přicházející především z amygdaly. Upozorňují na možné negativní následky určitého chování – zpřesňují a zefektňují proces rozhodování. (Plháková, 2005, s. 393).

V poslední řadě, se budeme zabývat emocemi ve vztahu k mozkovým hemisférám.

Tímto vztahem se mj. zabýval Adolphs a jeho spolupracovníci. Své studie prováděl na skupině lidí s poškozením jedné z hemisfér. Pacienti dostali za úkol rozlišovat emoce štěstí, překvapení, smutku, hněvu, strachu a hnusu na fotografiích. Někteří z nich měli problém s rozlišením strachu a smutku. Jednalo se o jedince s poškozením pravé hemisféry, specificky v temenní a zrakové kůře (Koukolík, 2002, s. 294).

Problematikou se zabýval také R. Davidson. Jeden z experimentů byl zaměřený na skupinu žen, kterým byly pouštěny filmy vyvolávající emoce (pozitivní i negativní). Tyto ženy byly připojeny na EEG, které zaznamenávalo změny elektrické aktivity v mozku.

Zjistilo se, že kladné pocity provází aktivita v levé hemisféře a pocity záporné vedly k aktivaci pravé hemisféry.

Na základě nejen tohoto výzkumu se polemizuje o specializaci pravé hemisféry na zpracování negativních emocí a levé hemisféry na zpracování emocí kladných (Plháková, 2005, s. 394).

1.6 NEUROTICISMUS

V této kapitole se budeme věnovat neuroticismu, který blízce souvisí s otázkou existenciálního vákuu Viktora Emanuela (Emila) Frankla. My si ho popíšeme z neurologického hlediska. V této fyziologické rovině ho lze přirovnat k tendenci nervové soustavy preferovat inhibiční nebo excitační procesy. Z tohoto hlediska se neuroticismem zabýval I. P. Pavlov a H. J. Eysenck. Tyto autory si přiblížíme v druhé části kapitoly.

Neuroticismus je také pojmem náležící ke struktuře osobnosti. M. Nakonečný ho definuje jako „*dědičnou dispozici k emocionální a vegetativní labilitě, která se také podílí na míře frustrační tolerance.*“ (Nakonečný, 2011, s. 612). Neuroticismus, jako pozorovatelná vlastnost temperamentu koreluje s činností nervové soustavy člověka. Tato činnost je možná díky nervové tkáni, o které pojednáme nyní.

Nervová tkáň, která je tvořena neurony, je typická schopností dráždivosti. Dráždivost je spojena s vytvářením nervových vzruchů, které jsou přenášeny pomocí axonů⁸ a jejich synapsí⁹ na buňky hladkého a kosterního svalstva. Ty stimulují a vyvolávají pohyb. Dynamika neuromotorické činnosti nervové soustavy je dána pohybem nervových vzruchů a excitací svalových buněk. To se v pozorovatelné (psychologické) rovině projevuje právě jako prožívání a chování.

Tato psycho-fyzická aktivita má regulativní funkci mezi jedincem a prostředím, funkci adaptace. V podstatě se jedná o reflexní činnost (Nakonečný, 1997, s. 130). Tou se zabýval I. M. Sečenov, který také zavedl termín „reflexní oblouk“ (Plháková, 2006, s. 149).

Reflexním obloukem se rozumí pohyb vzruchu skrze receptor – ten zakóduje vnější chemickou a fyzikální energii (podnět) do nervového impulsu, aferentní nervové dráhy vedou tento vzruch do příslušného mozkového centra a pomocí eferentní nervové dráhy k efektoru. Efektory jsou řízené odpovědi. Jsou to reakce, např. kosterního svalstva nebo žláz s vnitřní či vnější sekrecí (Nakonečný, 2011, s. 145-146).

⁸ Nervové vlákno mezi buňkami. Jeho myelinové pouzdro způsobuje rychlou vodivost (Nakonečný, 1997, s. 130)

⁹ Synapse se nachází na konci axonů a jsou v těsné blízkosti s jinými neurony. Obsahují váčky, ze kterých se uvolňují neurotransmitery do synaptické štěrbiny. Neurotransmitery se okamžitě naváží na receptory jiné buňky (deendrit, svalovou buňku nebo buňku žlázy) (Fine, 2009, s. 41).

Sečenov zjistil, že lidská reflexní aktivita je složitější než např. u žab, na kterých prováděl své pokusy. Došel k závěru, že u lidí se objevují jak bezděčné reflexy, tak reflexy úmyslné. Úmyslné reflexy, resp. jejich průběh, ovlivňují vyšší mozková centra. Ty pohyb buď tlumí (inhibice podráždění) nebo zesilují (šíření excitace). Za reflex považoval i myšlení. Jedná se o reflex utlumený, který pozbyl svojí konečnou efektorickou část (Plháková, 2006, s. 149). Sečenov objevil proces útlumu v mozku. (Kohoutek, 2008, s. 50-51).

1.6.1 TYPY VYŠŠÍ NERVOVÉ SOUSTAVY

V této kapitole budeme mluvit o díle I. P. Pavlova - nejdůležitějšího představitele ruské reflexní školy.

Pavlov vychází z experimentální práce se psy (metoda podmiňování) a z pokusů navození tzv. experimentální neurózy. Tyto neurózy se vyvíjejí v závislosti na typu vyšší nervové činnosti, kterou chápeme jako soubor vlastností nervových procesů. Nervovou činnost ztotožňoval, jako Sečenov, s mentální aktivitou. Základní procesy rozlišujeme jako proces podráždění (excitace) a proces útlumu¹⁰ (inhibice) (Plháková, 2006, s. 152-153).

Jedná se pouze o jednu podmínku, na jejíž přítomnosti nebo nepřítomnosti je závislé, zda vnější impuls v mozkových buňkách bude vyvolávat útlum nebo podráždění, zda-li bude kladný nebo záporný (Koštojanc, 1954, s. 143).

„Tato základní podmínka je: působí-li podráždění, přicházející do buňky mozkových hemisfér, ale ovšem i nějaké nižší oblasti mozku, pak zůstane podráždění chronicky kladným; při opačných podmínkách se dříve nebo později stane záporným, tlumivým.“ (Koštojanc, 1954, s. 143)

¹⁰ Jedná se o útlum vnitřní. I.P. Pavlov rozlišuje též útlum vnější, který se vyvíjí naráz v podmíněných reflexech. Vnitřní útlum se vyvíjí a vypracovává časem a je vlastní mozkovým hemisférám (Koštojanc, 1954, s. 143).

Každý jedinec na vnější podněty reaguje jinak. Procesy se vyznačují různou silou¹¹. Je možné hovořit o silné nebo slabé nervové soustavě. Pavlovy pokusy na psech odhalily, že i mezi zvířaty se silnou nervovou soustavou jsou rozdíly. Ty se týkají opět základních procesů. Jedná se o vyrovnanost nebo nevyrovnanost mezi vzruchem a útlumem. Dále se ukázal i rozdíl mezi vyrovnanými jedinci v pohyblivosti procesů. Další vlastností nervové soustavy je tedy pohyblivost (labilnost) nebo nepohyblivost (internost) týkající se schopnosti střídání procesů v mozkové kůře (Linhart, 1953, s. 8-10).

Tento neurologický pohled lze aplikovat na Hypokratovo – Galenovu typologii osobnosti a rozlišuje melancholika, cholera, sangvinika a flegmatika pomocí těchto tří základních vlastností procesů (Plháková, 2006, s. 152-153).

Pavlovo typologie vypadá takto:

Slabý typ – silné podněty v něm vyvolávají útlum, nezvládá je. V tomto případě je silně narušená rovnováha dvou základních procesů. Tento typ je nepřizpůsobivý, ustrašený, zranitelný, citlivý a plachý. Odpovídá melancholikovi.

Silný, nevyrovnaný typ – procesy jsou silné, ale převládá excitace, je totiž impulsivní a výbojný. Odpovídá cholericovi.

Silný, vyrovnaný, nepohyblivý typ – síla procesů je velká a vyrovnaná, nervové děje jsou ale nepohyblivé. To znamená, že potřebuje silné podněty, které ho vyburcují k aktivitě. Je pomalý, vytrvalý. Odpovídá flegmatikovi.

Silný, vyrovnaný a pohyblivý typ – tento typ odpovídá sangvinikovi. Nervové procesy jsou silné, vyrovnané a pohyblivé (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 151).

Za typy se sklonem k neurotickým poruchám osobnosti¹², z hlediska I. P. Pavlova, považujeme typy krajní (typ slabý a typ silný nevyrovnaný), jimiž jsou cholera a melancholik (Plháková, 2006, s. 153).

Pavlov přijímá vlastnosti nervové soustavy jako dědičné, ale zároveň i jako získané. Tato okolnost má velký význam ve vývoji vyšší nervové činnosti, tj. duševní činnosti. (Například „skleníková“ výchova u silných typů oslabí procesy útlumu, které jsou méně odolné.) Další vlastností je tedy také plasticita (Linhart, 1953, s. 12).

¹¹ Silou rozumíme schopnost korových buněk přiměřeně reagovat na emoce a zážitky. Jedinec se slabou nervovou soustavou naopak reaguje nepřiměřeně (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 151)

¹² Jsou to emocionálně labilní typy v pojetí H. J. Eysencka

1.6.2 RYSY OSOBNOSTI

Rys je dispozice. Je to relativně stálá vlastnost, která se projevuje v chování člověka (Hartl, Hartlová, 2009, s. 517). Je tedy předpokladem, že se bude jedinec chovat určitým způsobem (Kassin, in Kelnarová, Matějková, 2010, s. 52). V psychologii se často pojetí rysů spojuje s typologiemi. Určitý typ je totiž soustavou společně se vyskytujícími vlastností. Jsou spojeny se jmény C. G. Junga, R. B. Cattela a H. J. Eysencka. A lze je chápat jako bipolární škálu, kdy vyšší míra jedné bipolarity znamená menší míru druhé (Farková, 2008, s. 111). My se zaměříme na pojetí třetího z autorů.

Dílo H. J. Eysencka vychází ze dvou aspektů. Teoreticky vychází z pojetí nervových procesů I. P. Pavlova, zároveň se pokouší o určení faktorů osobnosti v laboratorních podmínkách jako R. B. Cattell. Střídá se tak přísný induktivní postup, který se potvrzuje v laboratoři a deduktivní postup, co se neurofyzilogických konstruktů týče (Nakonečný, 1998, s. 164-165).

Za nejvýraznější dimenzi osobnosti Eysenck považuje introverzi – extroverzi¹³ a uplatňuje jí v pojetí rozdílů učení (resp. podmiňování). Tyto procesy jsou vysvětlitelné poměrem vyrovnanosti nervových procesů podráždění a útlumu. Procesem excitace se aktivuje mozková kůra a proces učení je snadnější. Inhibicí se rozumí vzájemné ovlivňování korových procesů při kognitivních, motorických a percepčních činnostech (Nakonečný, 1997, s. 198).

Eysenck v laboratorním prostředí určil, že extroverze je typická rychle nastupujícími, trvalými a silnými útlumy. Naopak excitace je velmi slabá, pomalu nastupující a nestálá. U introvertů podmíněné reflexy probíhají rychleji, silněji a trvaleji. Tyto odchylky excitace a inhibice jsou dány genetickými rozdíly v extroverzi a introverzi (Nakonečný, 1998, s. 166). Tento poznatek lze aplikovat v oblasti sociálního chování. To má také neurofyzilogické základy a vykazuje určité charakteristiky podmíněných reakcí. Jedná se o přesun z genotypických rozdílů k fenotypickým rozdílům na úrovni sociálního chování (například impulsivnost a družnost) (Nakonečný, 1997, s. 198).

¹³ Jungova typologie zohledňující preferenci postojů, vztahů k vnějšímu světu, nebo vztahu k sobě samému (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 150)

Na základě svých výzkumů¹⁴ určil tyto rysy osobnosti: Extroverze – introverze; emoční stabilita – emoční labilita; (Nakonečný, 1998, s. 168). Emoční stabilita je charakteristická stabilními, vyrovnanými a přiměřenými reakcemi na podněty.

Emoční labilita vyvolá neadekvátní reakci na podněty i menší intenzity. Dá se charakterizovat náladovostí, nedostatkem sebeovládání a sebejistoty, jedinci jsou neklidní a plaší (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 151). Někdy se užívá pojmu neuroticismus. Tento člověk je také úzkostný (Hartl, Hartlová, 2009, s. 353) a přecitlivělý. Neuroticismus souvisí také s malou flexibilitou myšlení a vnímání. Je zvýšená sugestibilita a snížená schopnost koncentrace. Jedinec je méně odolný vůči tělesnému a psychickému stresu (Pawlik in Nakonečný, 1998, s. 168). Příznaky projevu jsou zvýšené pocení, trávící problémy nebo bušení srdce (Nakonečný, 1998, s. 168).

Na základě získaných skóre v daných dimenzích, lze lidi rozdělit na čtyři základní temperamentové skupiny – melancholik, choleric, sangvinik a flegmatik (Mikšík, 1999, s. 183).

¹⁴ Výzkum prostřednictvím osobnostních dotazníků (EPI, EOD) (Nakonečný, 1998, s. 166)

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 CÍL A DESIGN VÝZKUMU

Cílem praktické části této bakalářské práce je především provést výzkum, při kterém bychom zjistili, zda existuje vztah mezi námi zvolenými faktory. Těmito faktory jsou neuroticismus a sebepřesah. Prostřednictvím dat získaných z psychodiagnostického měření, se pokusíme o nalezení odpovědí výzkumných otázek. Určíme věcnou hypotézu a ověříme ji skrze hypotézy statistické. V této kapitole dále určíme, jaká bude podoba vlastního výzkumu.

Výzkumné otázky

- Existuje vztah mezi neuroticismem a sebepřesahem?
- Lze prostřednictvím Eysenckova osobnostního dotazníku stanovit míru sebepřesahu?

Věcná hypotéza

- Úroveň neuroticismu souvisí s úrovní sebepřesahu jedince.

Statistické hypotézy

- H_1 – Těsnost vztahu mezi hrubým skórem faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skórem faktoru sebepřesahu z dotazníku ESK existuje.
- H_0 - Těsnost vztahu mezi hrubým skórem faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skórem faktoru sebepřesahu z dotazníku ESK neexistuje.

Design výzkumu

Podobu výzkumu lze stručně popsat prostřednictvím těchto bodů:

- Příprava výzkumu - zahrnuje zvolení a zajištění vzorku respondentů a také metodických nástrojů vhodných pro měření neuroticismu a sebepřesahu.
- Realizace - využití nástrojů k měření neuroticismu i sebepřesahu
- Vyhodnocení – pomocí standartizovaných postupů námi zvolených nástrojů
- Určení vztahů a jejich těsnosti mezi úrovněmi neuroticismu a sebepřesahu
- Vysvětlení a formulace závěrů

2.2 POPIS VZORKU RESPONDENTŮ

Cílovou skupinu tvořilo 48 studentů Západočeské univerzity v Plzni. Jednalo se o studenty různých fakult, kteří se našeho psychodiagnostického šetření zúčastnili dobrovolně v rámci vlastní zvědavosti a zájmu.

Přestože výzkum byl anonymní, podařilo se nám zjistit podíl účasti ženského a mužského pohlaví. Účast žen výrazně převyšovala účast mužů. Žen se zúčastnilo 36, mužů pouze 12. V průměru bylo respondentům mezi 19 a 26 lety. Výjimkou byl pouze jeden muž, kterému bylo kolem třiceti let.

Vlastní měření probíhalo ve dvou zvolených termínech a studentům bylo, kromě námi zvolených dotazníků nabídnuto i zjištění pásma inteligence, míry tvořivosti nebo úrovně životní spokojenosti. Respondenti s námi strávili vždy přibližně 6 hodin.

2.3 POPIS METOD

2.3.1 METODA SBĚRU DAT

Jako metodu sběru dat pro faktor neuroticismu jsme využili osobnostní dotazník EPQ-R. Autory dotazníku jsou H. J. Eysenck a S. C. B. Eysenck. Pro zjištění dat o sebepřesahu jsme použili existenciální škálu – ESK. Autory ESK jsou Alfried Längle, Christine Orgler a Michael Kundi. Za hlavního autora je však považován právě Alfried Längle. Důležité je podotknout, že k výzkumu jsme z dotazníků využili právě jen ty substesty, které se týkají názvu naší práce.

Existenciální škála – ESK

Dotazník, kde respondent posuzuje sám sebe, se využívá k měření duchovních schopností jedince. Dalo by se říci, že měří kompetenci zacházet se sebou samým a okolním světem nebo připravenost ke smysluplnému životu.

Zdrojem pro vypracování ESK byly hlavně zkušenosti hlavního autora s jeho pacienty. Všichni autoři ESK vycházeli ze samotného díla V. Frankla, především z jeho definice smyslu a některých úvah z oblasti teorie jednání.

Frankl vymezuje smysl jako „možnost na pozadí skutečnosti“. Z tohoto tvrzení lze odvodit čtyři důležité prvky, které byly spojeny s teorií jednání. Jedná se o vnímání skutečnosti, vycítění hodnoty, volbu činu a vykonání činu. Teorie jednání říká, že veškeré cílené a smysluplné jednání vychází z vnímání dané věci či situace. Člověk hodnotí možnosti, které jsou uspořádané do hierarchie podle důležitosti a významu. Musím volit mezi možnostmi. Nakonec přijde čin.

Nacházení smyslu podle Längleho probíhá pomocí čtyř kroků, které konáme spontánně a obvykle si jich nejsme vědomi. Ke každému z nich patří psychická funkce a existenciální výkon. Tabulka Längleho metody uchopení smyslu (4V) je uvedena níže (Längle, Orgler, Kundi, 2001, s. 13).

Krok v jednání:	Psychická funkce:	Existenciální výkon:
1. Vnímání skutečnosti	Poznání – získání informace	Sebeodstup (SO)
2. Vycítění hodnoty	Cítění – blízkost, vcítění se	Sebepřesah (SP)
3. Volba činu	Rozhodování – postoj, odhodlanost k jednání, vstup do děje vlastním bytím	Svoboda (SV)
4. Vykonání činu	Uskutečňování – existence, smysl, vydání se	Odpovědnost (OD)

Tabulka 1 - Längleho metoda uchopení smyslu „4V“

Otázky existenciální škály zjišťují způsob realizace těchto kroků a stupeň vývoje realizace. Při vyplňování respondent posuzuje, jak o něm platí výroky obsažené v otazníku. Na výběr má tvrzení od „Naprostě neplatí“ do „Naprostě platí“.

Dotazník má 46 výroků. 14 z nich náleží ke stupnici sebepřesahu, kterou využijeme pro náš výzkum. Doba k vyplnění dotazníku je neomezená a obtížnost je intervariabilní. Dotazník je možné vyplnit do 10 minut a je vhodný pro individuální i skupinové měření, Vyhodnocení a skórování probíhá pomocí šablon.

Označení základních stupnic je odvozeno z Franklovy antropologie. Měřitelnými faktory jsou:

- Sebeodstup, sebedistance (SO)
- Sebepřesah, sebetranscendence (SP)
- Svoboda (SV)
- Odpovědnost (OD)

Z těchto faktorů jsou dále odvozeny faktory druhého řádu Personalita a Existencialita. Personalita či osobní faktor je složená stupnice ze stupnic SO a SP. Měří stupeň rozvoje osobní stránky, otevřenost vůči sobě a jasné vnímání sebe. Krajnými póly stupnice jsou „Uzavřenost“ a „Otevřenost“. Existencialita či existenciální faktor je stupnice složená z SV a OD, měří schopnost rozhodovat se angažovat se ve světě. Krajnými póly stupnice jsou „Nerozhodné, pasivní vedení života“ a „Odhodlané vstupování do světa“.

Celkový součet bodů obdrženyh ve škále ESK vypovídá o schopnosti dobře vycházet se sebou a se světem. Jak se dokážeme aktivně vypořádávat s nároky, který na nás klade život i my sami. Jak dokážeme naložit s hodnotami, které nám nabízí. Alfried Längle zkompletoval charakteristiky smyslu. Na závěr si uvedme některé z nich:

- Smysluplně žít je vykonávat pro jedince aktuální úkol
 - Smysl nelze převzít jako vzor od jiné osoby
 - Smysl existuje nehledě na závažnost situace. Těžké a bezradné situace mají hlubší smysl
 - Oblast smysluplného života není nikdy pohodlná
 - Smysl nelze dosáhnout prostřednictvím myšlení. Musíme ho prožít.
 - Smysl může zhlédnout každý, kdo dokáže rozhodovat
- (Längle in Cakirpaloglu, 2004, s. 280)

EPQ – R - Eysenckův osobnostní dotazník

EPQ-R dotazník se skládá ze 106 otázek, respondent jednoduše odpovídá ANO či NE. Autory EPQ-R jsou H. J. Eysenck, a S. C. B. Eysenck. Stejně jako u ESK škály jsou validní spíše otázky, na které respondent odpovídá spontánně a bez dlouhého přemýšlení. Je použitelný k individuálnímu i skupinovému měření a pokyny postupu jsou uvedeny vždy na první straně dotazníku. Obsahuje tyto škály měření:

- P – psychoticismus
- E – extroverze
- N – emocionální stabilita
- L – lži skóre
- A- návykovost
- C – kriminalita

Vyhodnocování a skórování se provádí pomocí šablon přímo na vyplněném dokumentu. V našem šetření využijeme data získané ze škály N – emocionální stabilita. Nejprve však pojednejme o vzniku dotazníku.

Jedná se o revidovaný dotazník EPQ, na který byla snesená velká vlna kritiky. Zájem kritiky se upínal ke škále P (psychoticismu) a k jejím psychometrickým vlastnostem.

Původní škála P měla několik nedostatků, jednak nízkou reliabilitu, ale i samotné skórování bylo v malém rozsahu. Standardní odchylky byly svými hodnotami téměř srovnatelné s průměrnými hodnotami, to vedlo k nedostatku, kterým je zešikmená distribuce skóre. I když celková validita těmito problémy nebyla příliš oslabena, provedlo se několik kroků, ke zlepšení psychometrického měření (Eysenck, Eysenck, 1993, s. 35-36).

Za účelem zlepšení byly provedeny studie na vzorku 902 respondentů. Z toho 408 mužů a 494 žen. K měření byl použit dotazník o 117 otázkách. 90 položek bylo ponecháno z EPQ, zbytek tvořili téměř všechny nové položky škály P.

Prostřednictvím této studie byly extrahovány 4 faktory – P, E, N a L. V novém revidovaném dotazníku EPQ-R se nyní nachází 32 položek náležící škále P. To je o 7 víc, než bylo v předchozím EPQ. EPQ-R dále tvoří 23 položek ve škále E (extroverze) – přidány dvě nové a 24 položek ve škále N (emocionální stabilita) – přidána jedna nová. U faktoru L (lži skóre) škály se zanechalo původních 21 položek. Dotazník v této chvíli tvoří 100 položek, k těm přidáno dalších 6, které lze použít při měření kriminální či návykové škály. Dříve tyto položky k měření škály P. Jedná se o tyto otázky:

- Zamykáte na noc důkladně svůj dům či byt?
- Myslíte si, že nepojištění je dobrá věc?
- Rozčilují Vás lidé, kteří jezdí opatrně?

- Cestujete-li někam vlakem, stává se Vám často, že stíháte jeho odjezd na poslední chvíli?
 - Rozpadají se Vaše přátelství lehce a bez Vašeho zavinění?
 - Baví Vás někdy trápit zvířata?
- (Eysenck, Eysenck, 1993, s. 41)

2.3.2 VYHODNOCOVACÍ METODY

V našem měření nás zajímá těsnost vztahu mezi námi zjištěnými hrubými skóry a závislosti mezi těmito jevy. Pro toto zjištění jsme využili Spearmanův koeficient pořadové korelace. Ten si následně popíšeme a vysvětlíme.

Spearmanův koeficient pořadové korelace

Jedná se o statistický postup, který se používá, potřebujeme-li zjistit jak na sobě závisí dva jevy zachycené ordinálním měřením. Tyto jevy lze seřadit podle pořadí, například od největší po nejhorší nebo od nejrychlejší po nejpomalejší. Spearmanův koeficient pořadové korelace dokáže určit podobnost mezi těmito pořadími. Tím určí i těsnost souvislostí, na jejichž základě byla pořadí vytvořena. Koeficient vypočítáme pomocí vzorce:

$$r_s = 1 - \frac{6 \cdot \sum d^2}{n \cdot (n^2 - 1)}$$

Spearmanův koeficient označujeme jako „ r_s “. Písmeno „ n “ značí počet srovnávaných dvojic hodnot a nakonec „ d “ je označení pro diferenci pořadí pro jednu dvojici hodnot.

Tento koeficient může nabývat hodnoty v rozmezí od 0 do ± 1 . Přičemž hodnota 0 vypovídá o tom, že mezi hodnotami není vztah. Naopak, čím více se hodnota blíží k číslu 1 nebo -1, tím je zjišťovaný vztah těsnější. Obecně platí, že kladný výsledek značí to, že vyšším hodnotám u jednoho z jevů odpovídají vyšší hodnoty druhého jevu. U nižších hodnot platí, že nižší hodnoty jednoho jevu, odpovídají nižším hodnotám jevu druhého. Pokud hodnoty vyjdou záporné, vypovídá to o opačném vztahu. Vysokým hodnotám jedné z proměnných odpovídají nízké hodnoty druhé proměnné a naopak. Získané hodnoty lze interpretovat tímto způsobem (Chrátka, 2007, s. 103):

Koeficient korelace	Interpretace
$r = 1$	Naprostá závislost (funkční závislost)
$1,00 > r \geq 0,90$	Velmi vysoká závislost
$0,90 > r \geq 0,70$	Vysoká závislost
$0,70 > r \geq 0,40$	Střední (značná) závislost
$0,40 > r \geq 0,20$	Nízká závislost
$0,20 > r \geq 0,00$	Velmi slabá závislost
$r = 0$	Naprostá nezávislost

Tabulka 2 - Interpretace Spearmanovo koeficientu

2.4 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Při standardním vyhodnocení bylo zjištěno, že výrazná většina studentů dosahuje podprůměrných hodnot ve škále sebepřesahu a ve schopnosti hledání smyslu vůbec.

Vzhledem k výzkumnému vzorku, který tvořili převážně lidé do 26 let, není toto zjištění příliš překvapivé.

Pro náš výzkum jsme si však stanovili vlastní kategorizaci pomocí námi vypočítaných mediánů ($Med_{(x)}$) a směrodatných odchylek (σ). Pro lepší názornost dále budeme využívat pouze polovinu směrodatné odchylky.

Oblast	$Med_{(x)}$	σ	$1/2 \sigma$
neuroticismus	10	5,614026	2,807013
sebepřesah	67	11,25707	5,628535

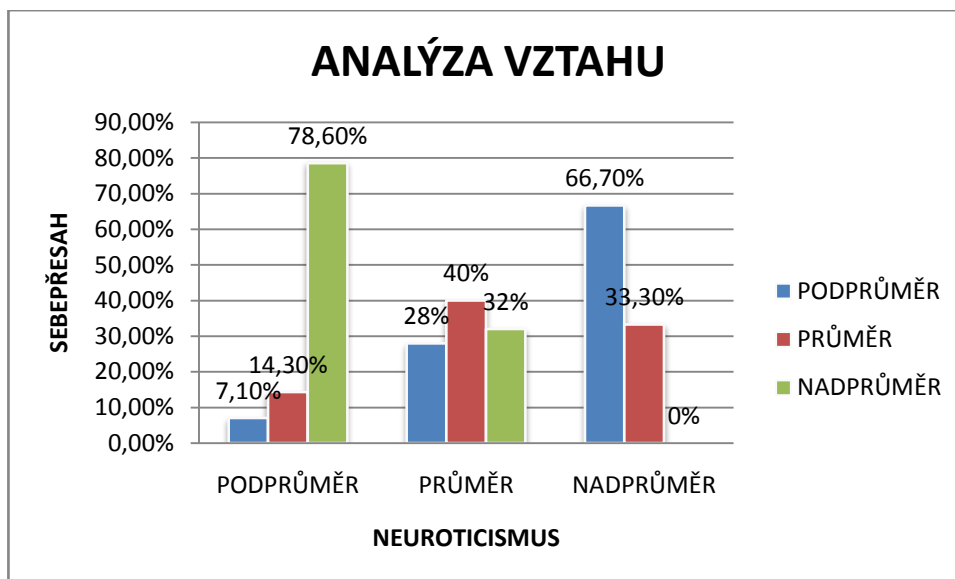
Tabulka 3 - mediány a sm. odchylky

Vzhledem k naší kategorizaci průměrů, podprůměrů a nadprůměrů jsme získali tyto data, které následně znázorníme pomocí grafu. Nutno upozornit, že se vždy jedná o tendenci jedince náležet k určité skupině. Vzhledem k vlastním normám se nejedná o standardní kategorie. Data uvedená v tabulce jsou udána v procentech.

	Sebepřesah	Podprůměr	Průměr	Nadprůměr
Neuroticismus	Podprůměr	7,10%	28%	66,70%
	Průměr	14,30%	40%	33,30%
	Nadprůměr	78,60%	32%	0%

Tabulka 4 – kategorizace

Základní analýzu vztahu úrovně hrubých skóreů faktoru neuroticismu a úrovně hrubých skóreů faktoru sebepřesahu lze znázornit prostřednictvím grafu. Sebepřesah je zde chápán jako pevná a neměnná složka.

Graf 1 - Analýza vztahu

Z grafu je patrné, že nadprůměrné a podprůměrné hodnoty neuroticismu a sebpřesahu jsou nepřímo úměrné. Platí tedy, že když hodnota jednoho z faktorů roste, tak klesá hodnota faktoru druhého. To odpovídá zjištěné hodnotě korelačního koeficientu, která je -0,565. Podle Chrástkovy interpretace korelačního koeficientu (viz. Tabulka č. 2) se jedná o střední (značnou) závislost (Chrástka, 2007, s. 103).

2.5 VERIFIKACE STANOVENÝCH HYPOTÉZ A ODPOVĚDÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Na začátku této kapitoly, si připomeňme námi stanovené hypotézy. Věcná hypotéza: „Úroveň neuroticismu souvisí s úrovní sebpřesahu“ byla ověřena skrze hypotézy statistické.

- H_1 – Těsnost vztahu mezi hrubým skórem faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skórem faktoru sebpřesahu z dotazníku ESK existuje.
- H_0 - Těsnost vztahu mezi hrubým skórem faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skórem faktoru sebpřesahu z dotazníku ESK neexistuje.

Těsnost vztahu určená Spearmanovým koeficientem odpovídá hodnotě -0,565. Jedná se tedy o značnou závislost mezi faktory neuroticismu a sebepřesahu. Kritickou hodnotu při 0,1% hladině významnosti jsme určili jako 0,461. V porovnání s koeficientem se jedná o rozdíl jedné setiny. Vzhledem k tomu, že jednoznačná shoda je velmi vzácným faktem, lze říci, že naše zjištění je velmi statisticky významné. Znamená, že v 99% případech naše zjištění platí. Hypotézu H_0 jsme tedy vyvrátili a potvrdili hypotézu H_1 . Zároveň byla potvrzena hypotéza věcná. Na závěr si zodpovíme výzkumné otázky.

- Lze prostřednictvím Eysenckova osobnostního dotazníku stanovit míru sebepřesahu?

Míru sebepřesahu prostřednictvím Eysenckova osobnostního dotazníku bohužel odhadnout nebo dokonce změřit nelze. Mezi faktory neuroticismu a sebepřesahu sice existuje vztah, ale není zcela závislý.

- Existuje vztah mezi neuroticismem a sebepřesahem?

Ano, tento vztah existuje. Bylo zjištěno, že úroveň faktoru neuroticismu souvisí s úrovní faktoru sebepřesahu. Jedná se o vztah nepřímo úměrný. To znamená, roste-li hodnota jednoho z faktorů, hodnota toho druhého klesá. Čím víc je jedinec emocionálně labilní, tím disponuje menší schopností sebepřesahu. Toto zjištění, jak se zdá také nepřímo vychází z existenciální analýzy. Viktor Emanuel (Emil) Frankl tvrdí, že neuroticismus je vlastní existenciálnímu vákuu (bezesmyslnosti) (Frankl, 1988, s. 8). A na druhé straně popisuje sebepřesah jako fakt, který napomáhá nalezení smyslu (Frankl, 1994, s. 12).

ZÁVĚR

Hlavním tématem této bakalářské práce je existenciální analýza a vztah faktorů sebepřesahu s neuroticismem.

V teoretické části jsme se hned ze začátku zaměřili na přehledovou studii, která byla vypracována prostřednictvím internetového zdroje Ebsco. Zájem se upíral jak k hlavním faktorům naší práce, tak i k vedlejším pojmům logoterapie a symptomů neuroticismu. Další kapitola byla věnována filozofickým východiskům koncepce Viktora Frankla. Přiblížili jsme si úvahy existencialistů a lehce jsme zabrouzdali i do fenomenologie. Dále jsme se zabývali existenciální analýzou a logoterapií jako takovou. Vysvětlili jsme si body Franklovo teorie a podkapitoly věnovali existenciální antropologii, hledání smyslu a existenciálnímu vákuu. Samostatná kapitola byla zaměřená pouze na sebepřesah. Na ten jsme nazřeli z různých hledisek a pokusili jsme se tak o jeho přiblížení. Dále jsme pojednali o mozkových korelátech lidských citů a vymezili si tak prostor pro primární faktor emocionality, kterým je neuroticismus. Na ten nazíráme z neurofyziologického hlediska a vysvětlujeme si ho prostředním Pavlovo typů nervové činnosti a také prostřednictvím Eysencka, který na něj navázal.

Praktická část se zabývá vlastním výzkumem. Cílem této části bylo zjistit vztah mezi neuroticismem a sebepřesahem . Oba tyto faktory jsme měřili pomocí odpovídajících nástrojů. Data nám poskytli studenti Západočeské univerzity. Cílům práce odpovídaly i výzkumné otázky: „Existuje vztah mezi neuroticismem a sebepřesahem?“ a „Lze prostřednictvím Eysenckova osobnostního dotazníku stanovit míru sebepřesahu?“. Ty jsme zodpověděli na základě stanovených hypotéz. Ke zjištění jejich pravdivosti jsme využili Spearmanův korelační koeficient. Zjistili jsme, že vztah mezi neuroticismem a sebepřesahem existuje. Jedná se o vztah nepřímo úměrný. Lidé, kteří disponují vysokou mírou sebepřesahu, který chápeme jako schopnost zaměřit se na druhé a „jít s druhým“, disponují nízkou mírou emocionální lability. A naopak vysoký neuroticismus způsobuje dysfunkci schopnosti sebepřesahu.

RESUMÉ

Předložená bakalářská práce pojednává především o vztahu faktoru neuroticismu s faktorem sebepřesahu.

V teoretické části se nachází přehledová studie, která je zaměřená na tyto proměnné a samozřejmě na jejich vztah. Dále se snaží o přiblížení logoterapie a existenciální analýzy Viktora Emanuela (Emila) Frankla. Nachází se zde vysvětlení hlavních bodů Franklovy koncepce i filozofická východiska. Zvláštní kapitola je věnována sebepřesahu. Na ten nahlížíme nejen z existenciálního hlediska. Teoretická část je také zaměřena na lidské prožívání a neuroticismus, jakožto faktor emocionality. Na oboje nazíráme spíše z neurofyziologického hlediska a opíráme se o učení ruské reflexní školy.

Praktická část je zaměřena na vlastní výzkum, který se týká vztahu mezi neuroticismem a sebepřesahem. Pro ten jsme využili Spearmanův korelační koeficient a zjistili tak těsnost vztahu a také statistickou významnost. Poskytli jsme tak odpověď na tyto otázky: „Existuje vztah mezi neuroticismem a sebepřesahem?“ a „Dá se prostřednictvím Eysenckova osobnostního dotazníku měřit úroveň faktoru sebepřesahu?“

This bachelor thesis deals primarily with the connection of neuroticism factor and self-transcendence factor.

In the theoretical part is a survey study, which is focused on these variables, and of course on their mutual connection. Thesis is also trying to approach logotherapy and existential analysis of Viktor Emanuel (Emil) Frankl. It consist an explanation of the main points of Frankl's concept and philosophical foundations. A special chapter is devoted to self-transcendence, on which is in this thesis looked at as not only as the existential point of view. The theoretical part is focused on the human experience and neuroticism, as a factor of emotionality. At both this study is looking more from the neurophysiologic point of view and it is based on study from Russian reflective school.

The practical part is focused on the researches, which contains explanation of relationship between neuroticism and self-transcendence. For this, we used the Spearman correlation coefficient and we found the closeness of relationships and statistical significance. We have provided answers to these questions: "Is there a relationship

between neuroticism and self-transcendence?” and “Is it possible to measure the level of self-overlap factor through the Eysenck Personality questionnaire?”

SEZNAM LITERATURY

ANDRLOVÁ, Michaela. *Současné směry v české psychoterapii*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 222 s. ISBN 80-7254-603-1

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. 2. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2004. 384 s. ISBN 80-7178-804-X

BAKEŠOVÁ, Alena.

Filosofický slovník. 1. vyd. Praha: Euromedia Group, k. s. - knižní klub, 2009. 358 s. ISBN 978-80-242-2582-1

BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychologická encyklopedie. Aplikovaná psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2009. 515s. ISBN 978-80-7367-470-0

BLATNÝ, Marek- Psychosociální souvislosti osobní pohody. 1. Vyd. Brno: vydavatelství MSD, 2005. ISBN 80-86633-35-7

BLECHA, Ivan. *Husserl*. Praha: Votobia, 1996. 178 s. ISBN 80-7198-066-8

BLECHA, Ivan. *Filosofie. základní problémy*. 1. vyd. Olomouc: FIN, spol. s r.o., 1994. 303 s. ISBN 80-85572-88-5

CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Praha: Votobia, 2004. 427 s. ISBN 80-7220-195-6

DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 6. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2011. 175 s. ISBN 978-80-262-0040-6

EYSENCK, Hans J. EYSENCK, Sybil. G. B. *Eysenckovy osobnostní dotazníky pro dospělé*. Bratislava: Psychodiagnostika. spol. s r. o., 1993

FARKOVÁ, Marie. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 336 s. ISBN 978-80-86723-64-8

FINE, Cordelie. *Mozek. Průvodce po anatomii mozku a jeho funkcích*. 1. vyd. Brno: Encyklopedie Britannica, 2009. 347 s. ISBN 978-80-7217-686-1

FRANKL, Viktor, E. *A přesto říci životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 175 s. ISBN: 80-7192-848-8

FRANKL, Viktor, E. *Co v mých knihách není*. Brno: Cesta, 1997. 122 s. ISBN 80-85319-66-7

FRANKL, Viktor, E. *Lékařská péče o duši. Základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta, 1995. 237 s. ISBN 80-85319-39-X

FRANKL, Viktor, E. *Lékařská péče o duši. Základy logoterapie a existenciální analýzy*. 2. vyd. Brno: Cesta, 1996. 240 s. ISBN 80-85319-50-0

FRANKL, Viktor, E. *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*. 8. vyd. Brno: Cesta, 2006. 88 s. ISBN 80-7295-088-6

FRANKL, Viktor, E. *Vůle ke smyslu*. Brno: Prameny, 1988. 212s. ISBN 80-85139-29-2

FRANKL, Viktor, E. *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta, 1998. 155 s. ISBN 80-85319-80-2

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 477 s. ISBN 80-86-005-12-9

HEIDEGGER, Martin. *Věda, technika a zamyšlení*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. 62 s. ISBN 80-7298-083-1

HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie jasně a stručně*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 265 s. ISBN 978 – 80 – 7387 – 015 – 7

HOLEČEK, Václav; MIŇHOVÁ, Jana; PRUNNER, Pavel. *Psychologie pro právníky*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek, s. r. o., 2007. 351 s. ISBN 978-80-7380-065-9

HOSKOVEC, Jiří; NAKONEČNÝ, Milan; SEDLÁKOVÁ, Miluše. *Psychologie XX. století*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2003. 295 s. ISBN 80-246-0300-4

HUNT, Morton. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2000. 708 s. ISBN 978-80-7367-814-2

CHRÁSTKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4

ISBN 80-85319-80-2

KALINA, Kamil. *Psychoterapeutické systémy a jejich uplatnění v adiktologii*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2013. 527 s. ISBN 978-80-247-4361-5

KALNEROVÁ, Jarmila. *Psychologie 1. díl pro studenty zdravotnických oborů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. 162 s. ISBN 978-80-247-3270-1

KING, Petr J. *Sto filozofů – život a dílo největších světových myslitelů*. Praha: Metafora, 2006. 192 s. ISBN 978-80-7359-088-8

KOHOUTEK, Rudolf. *Dějiny psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta pedagogická, 2008. 120 s. ISBN 978-80-210-4540-8

- KOHOUTEK, Rudolf. *Úvod do psychologie. Psychologie osobnosti a zdraví žáka*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, 2006. 167 s. ISBN 80-210-4077-7
- KOŠTAJONC, Chačatur. *Výbor ze spisů I. P. Pavlova*. 2. přeprac. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1954. 395 s.
- KOUKOLÍK, František. *Lidský mozek*. 3. přeprac. a doplň. vyd. Praha: Portál, 2003. 400 s. ISBN 80-7178-632-2
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. 5. přeprac. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. 383 s. ISBN 978-80-262-0302-5
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Mít pro co žít*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1994, 92 s. ISBN 80-85495-33-3
- LÄNGLE, Alfied; ORGLER, Christine; KUNDI, Michael. *ESK - Existenciální škála*. Praha: Testcentrum, 2001
- LINHART, Josef. *Pavlovovo učení o typech vyšší nervové činnosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 25 s. 1953
- LUKASOVÁ, Elisabeth. *I tvoje utrpení má smysl. Logoterapeutická útěcha v krizi*. Brno: Cesta, 2004. 191 s. ISBN 80-85319-79-9
- LUKASOVÁ, Elisabeth. *Logoterapie ve výchově*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 1997. 207 s. ISBN 80-7178-180-0
- MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologické teorie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 213 s. ISBN 80-7184-926-X
- NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 437 s. ISBN 80-200-0625-7
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997. 336 s. ISBN 80-200-0525-0
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie. Přehled základních oborů*. 1. vyd. Praha/Kroměříž: 2011. 863 s. ISBN 978-80-7387-443-8
- NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-9
- NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli antigorgias*, 2. vyd, Praha: Mladá fronta, 1993. 439 s. ISBN 80-204-0383-3
- PAULÍK, Karel. *Vybrané poradenské a psychoterapeutické směry*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. 178 s. ISBN 978-80-7368-739-7

PAULÍK, Karel. *Vybrané směry v psychoterapii a poradenství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. 51 s. ISBN 80-7042-640-3

PAVLOV, Ivan. *Sebrané spisy, díl V*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 391 s. 1961

PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, s.s., 2006. 328 s. ISBN 978-80-247-0871-3

PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. 472 s. ISBN 80-200-1387-3

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2009. 300 s. ISBN 978-80-7367-560-8

STÖRIG, Hans J. *Malé dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1996, 559 s. ISBN 80 – 7113 – 175 – X

VAŠINA, Lubomír. *Klinická psychologie I. Neuropsychologie*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1985. 93 s.

YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 527 s. ISBN 80-7367-147-6

INTERNETOVÉ ZDROJE:

CAN, Cemal. *The Relationship Between Materialism and Self-Transcendence in University Students Sample*. Yeni Symposium [on-line]. 2013, roč. 51, č. 1, [cit. 2014-3-20] s. 13-22.

Dostupné z:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=31&sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&hid=108>

DIVJAK, Zdenka Zalokar. *The perspectives of modern upbringing from the viewpoint of frankl's logotherapy*. Journal of Medicine & Biomedical Sciences [on-line]. 2010, č. 2, [cit. 2014-3-20] s. 60-66.

Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&vid=7&hid=108>

DU TOIT, Cornel W. *Self-transcendence and Eros: The human condition between desire and the infinite*. Hervormde Teologiese Studies [on-line]. 2011, roč. 67, č. 3, [cit. 2014-3-20] s. 1-12. DOI: 10.4102/hts.v67i3.944. Dostupné z:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&vid=5&hid=108>

GARCIA-ROMEU, Albert. *Self-transcendence as a measurable transpersonal construct*. Journal of Transpersonal Psychology [on-line]. 2010, roč. 42, č. 1, [cit. 2014-3-20] s. 26-47.

Dostupné z:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&hid=108>

HAUGAN, Gørill a Siw Tone INNSTRAND. *The Effect of Self-Transcendence on Depression in Cognitively Intact Nursing Home Patients*. ISRN Psychiatry [on-line]. 2012, [cit. 2014-3-20] s. 1-10. DOI: 10.5402/2012/301325. Dostupné z:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&hid=108>

IZYDORCZYK, Bernadetta. *Neuroticism and compulsive overeating*. Archives of Psychiatry & Psychotherapy [on-line]. 2012, roč. 14, č. 3, [cit. 2014-3-20] s. 5-13. Dostupné z:

<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=17&sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&hid=108>

ULRICHOVÁ, M.. *Jak může logoterapie pomoci lékařům při doprovázení umírajících.* Praktický Lékař [on-line]. 2011, roč. 91, č. 10, [cit. 2014-3-20] s. 596-598. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&hid=108>

MCCORMACK, Abby, Mark EDMONDSON-JONES, Heather FORTNUM, Piers DAWES, Hugh MIDDLETON, Kevin J. MUNRO a David R. MOORE. *The prevalence of tinnitus and the relationship with neuroticism in a middle-aged UK population.* Journal of Psychosomatic Research [on-line]. 2014, roč. 76, č. 1, [cit. 2014-3-20] s. 56-60. DOI: 10.1016/j.jpsychores.2013.08.018. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022399913003358>

PATTAKOS, Alex. *Our Crisis of Meaning.* Interbeing [on-line]. 2008, roč. 2, č. 1, [cit. 2014-3-20] s. 43-44. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=24&sid=85c15a22-194d-45eb-b9d7-1f404200dabb%40sessionmgr198&hid=108>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

Tabulka 1 - Längleho metoda uchopení smyslu „4V“	35
Tabulka 2 - Interpretace Spearmanovo koeficientu.....	39
Tabulka 3 - mediány a sm. odchylky.....	40
Tabulka 4 – kategorizace.....	40
Graf 1 - Analýza vztahu.....	41